

З О Р А

Л И С Т

ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

УРЕЂУЈУ

АЛЕКСА ШАНТИЋ И ЈОВАН А. ДУЧИЋ.

Год. III.

У МОСТАРУ, 28. ФЕБРУАРА 1898.

Бр. 2.

ЊАПРИЈЕД!

Кипи море, бјесомучно хуји,
Мутне вале у небеса гони,
Па облаке заплускује тамне
И обале у поноре рони;
А гњев дивљи, као одјек грома,
Разлама се кроз дубине љуте,
И ноћ црна по пучини пала —
Тешком тамо обгрлила путе.

Напр'јед, браћо! Освећени снагом,
Једном мишљу збратимљени светом,
Поврх морâ и понорâ страшних
Сјајном циљу полетимо летом!
Нек нам наду не уздрма пакô,
Дивљим б'јесом што се диже горе,
Ни над нама успавано небо,
Ни под нама бјесомучно море . . .

Добри Гениј' витешких предака
Крми бродом на пучини мора,
И прес'јеца крилатијем једром
Страшну силу валâ и вихорâ.
И прелазећ' путе искушења,
Он поглéдâ низ помамну воду:
Божанствени острв у даљини,
Крст спасења на крвавом своду.

Ал' растројства уперена ст'јена
Дочека л' нас сред пучине љуте,
Наш бродолом огласиће пораз
Свете мисли што нам збори путе; —
Цв'јетни острв прогутаће море,
Силу срца и покличе миле,
И ловоре, што чекају тамо
Нашу мисô да крунишу виле! . . .

Ж Е Љ А

— Љермонтов —

амац ступам посред пута тога
Стрми пут у немој тами спи,
Ноћ тиха, пустиња слуша Бога
И звезда са звездом говори.

Небеса трепере тако чудно,
Спи земља под светлим плавилом,
Што ли ми је тужно, тако жудно,
Жалим ли ил' душа жели што?

Већ од жића ништа не желим ја,
И не жалим за прошлошћу том,
Ја хоћу самоће и покоја,
Ја желим уснути вечним сном.

Ал' не тим леденим санком смрти,
На веки да заспим желим туд,
А да живот у срдашћу дрхти,
Топли дах уздиже моју груд.

Да сву ноћ, ваздан мој слух несани,
О љубави слуша слатки пој,
И надамном тихо занијани
Тамни дуб шум разастире свој.

Драгутин Ј. Илић.

Г Р О Б

Роман у седам кратких глава

— Стеван Матијашић —

У једноме од сјајних салона,
који су били пусти и хладни,
лежала је на поду.

Ветар, што је продирао кроз
прозоре, био је задах смрти, а
лупњава на вратима, било је куцање
њене костурове руке. Хујање и ур-
ликање непогоде у празним ходни-
цима стварало је визије, да се ту
скупио збор подземних духова, који
са праском и тутњавом захтевају
да им другарицу што пре доведе
крезуба смрт, која је пред вратима
задовољним осмејком искезила зубе
и тако чекала ту.

Она што је изнутра лежала, било
је девојче од осамнаест година.

Млада и дивна, а већ смрвљена
у несрећи и јаду.

То је био страشان дан. Непого-
да, са читавом поворком несрећа, у
један, у једини дан, слистила је све
што је у њену животу било сјајно
и достојно зависти.

И сад је лежала ту, у празном
стану, у лакој скупоченој хаљини од
источно-индијског мула, у којој се
спремала да светкује своје заручење.

... Кроз отшкринуте прозоре ду-
нула би по који пут мећава, и тело
би јој уздрхтало од студи, али она
би тада само једва мало подигла главу
да густом косом лагано обрише сузе.

У побочној соби каткад зачује
се пуцкање запаљених великих во-

штаних свећа, што су их заборавили да угасе они који су јој оца однели на далеки пут.

И мајка! Баш она.

Мајка!

Не, није више кадра да се згрози при помисли, — а и не зна нашта би пре помишљала од оног, чега је ту било. А било је свега, сва чега, црног и ниског.

И сад нема ту никога од оних што су ове господске одаје некада испуњавали заносним шумом, отменошћу, духовитом и недуховитом веселешћу, животом. Све је то уништио удес.

Али она то и не мари. Мрачне и све мрачније успомене прођоше јој кроз памет, а свака нова потрла је ону пређашњу, и тако редом, док је најзад није окружио непровидни мрак ове потпуне пропасти.

Па ипак чињаше јој се, да је најцрња слика у свој овој беди, успомена на мајку. Или можда је најдирљивија она жалосна успомена на ујну. Ах, ко зна.

О овој, о својој малој ујници, не зна ништа; све од онда, кад се ујница наљутила, кад су ујници забранили у кућу, кад је она отишла поносито и презриво, па им се никад више није враћала.

Она је онда све ово предсказала.

Сећа се њених опомена, њеног малог болешљивог тела, мршаваг лица, и озбиљног понашања, због којег је мајка о њој говорила:

„Она мршава совуљага!“

Совуљага је тица злослутница; погодила је.

Често би јој говорила; „Пропашћете“ — па после: „Немој узимати тог лажљивца. То је лажљивчина, веруј, нема у њему ни трунке искренога. Упропастиће те!“

И она јој је одговорила: „Водем га!“

Тада би ујница мало сустала, па би и одилазила, да се другом приликом опет враћа, и да наново отпочне своје наваљивање: „Има за тебе прилике, теби погодне, која ће те усрећити. Дете, не мој поћи за оног!“

Али она би јој одговорила: „Водем га!“

II.

Био је на око угледан, стасит и кицош. Мало прореда коса личила му је, јер није сметала сјајном, белом и високом челу да се показује у целој лепоти. Затим његово опхођење, његов положај . . .

— И његови другови — додала би ујница презриво.

Па би још рекла:

— И његових тридесет и девет година.

— Само тридесет и осам, бранила би га мајка. — Па поред тога још је младолик, окретан, елегантан . . .

— Старији је од тебе, снајо — одговорила би ујна.

Па кад се овој једном досадило, обуче своје старинско стајаће рухо: широку аљину од чврсте зелене свиле са два карнера, црно либаде са веверичином кожом, и фес са нанизаним дукатима; на прст натаче велику златну бурму, и дође.

У соби затече само кћер, и то јој је била згодна прилика да развије сав свој уплив. На крају дугог разговора рече:

— Јело, *Андрија те чека*; само на те мисли.

. . . И Јелена уздрхти при овој успомени.

— — Где ли је сад Андрија, и шта ли је од њега? Красно и умиљато момче беше лепушкасти Андрија са сетним и стидљивим изразом на чистом чедном лицу. То је

био некадашњи млади кућевни учитељ њезиног брата, кога су онако брзо отпустили, сигурно зато, што је његов сањалачки поглед чешће и дуже био упућен тамо, где то њени родитељи нису допуштали; а можда и зато, што га је и она радо слушала кад је њеног тврдоглавог и размаженог брата — љубимца мајчиног — са највећим стрпљењем озбиљно поучавао. Њој се он свиђаше, и она то није крила, и са невином прилагодљивошћу десетогодишњег девојчета радосно би излазила предањ кад би долазио на часове, и говорила би о њему у породичном кругу, „да га воле“, и да га радо слуша. И најзад Андрију отпустише.

Он остави њихову кућу, али са једним тајним болом у срцу.

Томе има данас већ осам година.

... И ујница је наставила:

— Он је добар, даровит, воле те и чезне за тобом.

И Јелени је тада то ласкало, сећа се добро. Та којој младој девојци не би поласкало, кад јој се мушки клања, па још ако је то мушкиње красно и по избору. Али против воље родитељске није могла ништа. Та они су јој нудили сјајну прилику, а ујница је заступала једног сиротана.

— Код „оног“ може се говорити само о некој прошлости, а ја ти нудим лепу будућност — рече ујна.

Па кад овим разлозима не успе, онда се стаде жистити и рекла је најпогрдније речи о њеном глупавом брату — оцу Јеленином — кога његова жена каћиперка упропашћује, а овамо оставља новац, на страну, да га кришом даје „оног“. А зна она све. Срамота. И за њега да да кћер, јер она му ништа не одриче што затражи. Красни односи. После мајке, кћер. А брат јој се упропашћава. Па нека га, нека срља куд је

пошао, за њега нема лека, али њу — Јелену — не да. Она стара ако хоће нека тера овај пусти живот, за који недостаје ни велика плата очева, али она — ујна детиња — она ће чинити своју дужност.

Страшно је било слушати је.

Али она ту још не доврши.

Остави Јелену па се упути у горње одаје.

Тамо је следовао грозан призор између ујне и родитеља...

После тога ујница изиђе из куће са једном сузом у милом старом граорастом оку њеном; љутито попе се у кола, и одјури да никад више не прекорачи праг ове куће.

А томе има две године.

III.

Дође јучерашњи страшни дан.

Њен брат, кад је свршио науке, по протекцији оца му, доби места у неком удаљеном посланству. Већ као ђак био је лаке руке, а сада још више. Нису од куће могли да му нададу новаца. На послетку морала му се отказати помоћ, јер ни код куће не беше свега у изобиљу а ваљало је и овде намирити претеране потребе отмене и гостољубиве куће. Та да није била гостољубива, не би било ни протекције.

И тако добише вест, да је учинио врло ружно дело; да је затим побегао, па су га ухватили тамо негде око Цариграда. — Отац се затвори у своју собу и оста дуго сам са собом.

Затим онај ужасан пуцањ у његовој соби...

И после оно писмо, којим јој мајка јавља, да „од овог стида бега у свет“... Али она је дознала, да ју је „онај“ отпратио.

Мајка је била још толико милосрдна, те јој остави још приличну

сумицу новаца. Али и то су прогутали ови догађаји.

... Она сиротица била се ујутру обукла у своје заручно одело и чекала „оног“. Али њега није било.

Два дуга дана лутала је по собама у овом празничком руху, не помишљајући да промени хаљину, док се одело није испрљало и поцепало.

У то дођоше људи који су за помагали и тражили дугове; и она је дала све што је имала, па не стиже ни десети део. Затим дођоше извршачи, да пописују ствари и ударили забрану скоро на све, и Јелена је сама нудила и оно што су јој они хтели да оставе. Дође и полиција; па попови. Један господин рече јој поверљиво, да је забрана стављена на све, зато што има мањка и у надлештву очевом. Наредба за хапшење била је већ потписана, но он се спасао смрћу. То јој господин каже, да је у неколико утеши; јер је боље што је умро.

Да, боље је. Господин хтео је да ју утеши, види се, и она му се благодарила на доброту.

Као кроз маглу сећа се и тога, да су јој неки од присутних — међу којима беше врло мало старих пријатеља — понудили своју заштиту; али та понуда била је тако млака, и она је толико мало била налик на пређашње понизно подворење којом су је ови исти некад сусретали и на коју беше већ навикнута, да она одби ту неискрену предусретљивост.

После, а можда још и пре тога, разбегоше се и слуге, и она оста сама.

... Два дана лутала је по празним собама, у белом оделу, док није изнурена пала ту.

Осамљена је поред оноликих познанства не имајући где и код кога да се склони.

И сад лежи ту овако . . .

Лепу, бледу главу понекад подиже, само колико да густом косом обрише сузе, које јој нагрђује лице.

Кроз отворени прозор дува зимни ветар; снежна киша заплускује под и попрскује нежну хаљину и хладно тело њезино. У споредној соби прска последња воштана свећа, а по одајама полагаано шири се мрак.

IV.

Врата се нечујно отворе и у собу тихо и бојажљиво уђе покрупна старица са седом косом а у сељачком оделу, и стане до Јелене.

Јелена поплашено подиже главу с пода и погледа у жену не могав је одмах познати. Затим прошапута:

— Агнија! Откуда ти овде Агнијо?

— Прости — одговори ова. — Не дођох раније, јер не дознадох ома, али чим дознадох, пођох, и ево ме код тебе, дете моје. Диж' се.

То је била њена некадашња дадиља, стара Агнија, коју је она тако волела, али коју је њена мати мрзила, нешто зато што она сама не хтеде више да седи, кад виде да се кућа много погосподила, и господа у њој пофинила — као што она вељаше.

Има скоро осам година како се вратила у своје село. Они су њу већ били заборавили док су били у добру, али она није престала волети „своје дете“, и ево дође да је види кад је несрећа снађе.

Јелену, коју су оставили сви господски познаници, слуге и родбина — јер ни ујнице не беше ни од куда — Јелену окрепи верност ове простодушне сељанке, те се подиже да је пољуби у руку.

Но ова се одбрани:

— Ма шта ти је дете! Како би ти мене пољубила у руку. Ти си,

како ли те зваху? — ми-ло-сти-ва го-спо-ђи-ца, јест, милостива госпођица, тако беше, тако су у последње доба почели да те лажу. Ја то не могу, али зато знам шта је ред. Дела, диж' се са земље, пропашћеш са здрављем. Тако, дед сад да те пољубим у руку и у чело. Како ли си ладна. Студ је овуди. И немате ни дрва. Видела сам празно двориште. И овде немаш ништа. Где си спавала? Та јамачно ниси ни легла. Срећом ја понесох нешто пара, али само за пут. Св'едно: наћ' ће се. Ходи дер, узми овај ћурак. Ја сам топла од хода, не треба ми; пешице доћох. Узми, умотај се у њ, јадно дете моје; како је бледо.

Заогрну девојче, па је посади на неку стару столицу.

— Немој, душо, да тражиш, да наричеш. Сад треба мислити.

(У Србији по селима родбинске жене, нарочито старије, сматрају за дужност да замене укућане у нарицању.)

Старица је то рекла видивши очајно, управо скамењено лице девојчино.

— Разбери ми се сад, злато моје. Да је велика несрећа, јест. Али ја те волим и мој те вољу, и мој ће те Марко поштовати. Ти ћеш доћи код нас и у нас ће ти бити топло. Је ли, срце моје. Ти ћеш код нас живети. Ти ћеш нам у селу бити наша краљица, вило моја лепа. Тамо се лепше, поштеније живи него овде. Ни жао да ти не буде. Напустио те онај господин, а зар ти ниси никад ни марила за ове варошке кицоше. Сећаш ли се, увек ти се више допадао онај мудри Андрија; где ли је то момче? Красан беше к'о јабука.

И баба поче да уређује хаљину на Јелени, и намештала је, да јој буде топлије; затвори и прозоре па опет стаде до ње.

— И у нас има таквих. Шта ти је стало до ових; ти си мудра девојчица била, а сељачко те је млеко одхранило, да ти је благословено, ћерчице моја! Овај свет мисли да баш никог немаш. Е јест; ево старе Агније, она зна за своје.

Поче да уређује косу Јеленину.

— Сва си мокра од кише, златна јабуко моја. Ти ћеш доћи код нас, је ли зенице моја? Ти ћеш ми бити мезимица, драго чедо моје. Сви те своји чекамо. Кад поћох; рекох им, да ћу им довести сестрицу. Твој те браца, Јова, једва чека. Бићеш наша, ништа ти фалит' неће. Удаћемо те, кћери моја, удаће те нана.

И пољуби је у косу.

— А шта би овде радила. И ујна не мари за те, нема је да дође. А и не треба кад до сад не дође. Ти ћеш поћи са мном, ружо моја мирисава, сутра ћемо поћи сабајле.

Па је још једном загрли, и обриса јој влажно лице.

— И сад седи ту, па ме чекај. Ја одох да донесем мало дрва и вечернице. Свеће има у оној соби. Ух, како вам је празан стан. Узајмићу где год какву поњавицу да преносимо. Ево ме ома натраг, седи ту.

И старица пође вратима, но тамо застаде, па се опет врати и проговори.

— Али ти немој да си друге памети, Јелице моја. Ти ћеш са мном поћ', је ли? Не мој да ти друга која буба уће у памет. Јест, ти ћеш са мном поћ'. Ако се бојиш да ћемо пешице, нећемо пешице. Лако је за то. Ако ти је зазор у село, не брини, имамо ми добру собу, даћемо ти је. Ако милујеш, ја ћу с тобом спават', само ја, а ако нећеш, спаваће нана у кући: свикла сам ја. Ето, сад ме пољуби, знаш к'о пре. Тако, да си ми жива!

Па опет нађе нешто да намешта на Јелени.

— Е, одох. Сад ћу доћ'.

И старица оде.

V.

Јелена остаде седећи на трошној столици гледајући преда се. Суза јој је нестало, само јој се на лицу огледао прекомерни бол.

Како би било, да и она „иде у свет“? Да ли би то имало смисла сада, када у сред овог ужаса виде, да је се ипак нашао к'о да на њу помисли са љубави, и то се нађе баш тамо, где се она најмање надала.

Али шта би јој ова сирота старица са својим скученим погледима могла користити? Свега ако би је одвела у село, да је најпре утеши, а затим — — затим ништа, или највише „да је уда“ — за неку „дивну прилику“, у селу. Та Јелена се још сећа колико су се некада у породици смејали њеним сељачко-наивним изразима о свему што би јој било необично.

Не, она не сме ову једину поштену душу, која јој је преостала од оноликих пријатеља, да оптерети својом несрећном судбином.

Поред своје очајне равнодушности према оном што ју је окруживало, Јелена је у дубини душе своје била благодарна Богу, за љубав, коју је онако чисту и непромењену — онаку као што ју је некада пре толико година познавала — пронашла у овим простим природним старачким грудима. Да није Агнија дошла, она би се до ујутру смрзла у овој студени. Та и душа јој је већ била у стању непримчивости, сузе су јој престале, и она је на поду очекивала смрт.

Али мјесто спасоносне смрти, дође спасоносна љубав у лицу ове племените старице.

Сад јој је било топлије, и са живљим ударцима срца појављивале су се и низале мисли једна за другом...

... Ујнице нема; али није могуће, да је она више не воли, да је је не жели ни видети, и да је и не погледа у оваком стању.

И није ли јој ево и ова старица споменула једно име, на које је волела да се сећа некада, још кад је била у изобиљу, а камо ли сада.

Али да ли сме сада на то да помишља, да ли би то било достојно? да то неће бити смешно? Зар поред своје зле судбине још и да постане смешном?

Не, она се уверила, љубав још није изумрла. Ње има још и тамо, где се она њој и није надала, а тим пре ће ваљда бити тамо, где ју она очекује.

Овде она више не сме да остане. Ове су одаје за њу проклете. Оне су јој туђе.

И Јелена брзо устаде, и збаци ћурак са себе. Ваља похитати, ако ће да изврши свој смер. Агнија може брзо да се врати.

И похита напоље.

Пред кућом баци се у једна кола и једва чујно рече кочијашу улицу и кућу где да је одвезе.

VI.

Ујна Јеленина била је постара удовица неког српског нижег чиновника, који јој је осим добро уређене куће оставио малу пензију, што у Србији обично достиже за живот. Она је по смрти мужевљевој продала све без чега је могла бити, и преселила се у престоницу, у једну малу двокатну кућицу („од слабог материјала“) неке мале споредне улице,

где је на првом спрату скромно али спокојно живела у маленом стану од једне собе са кујном, и са једним малим девојчетом, која јој је била више под својче него слушкиња.

Запалила била лампу и спрема-ла чајник да скува чај, јер је мало назебла на овој мењави, и док вода узаври, села је на старинско канабе, превучено кожом, натакла наочаре, и наставила читање подлиска у неким омиљеним новинама.

У собици било је топло, и свуда по малој одаји, као и на старој госпођи сâмој, највећа чистота. У простоти стана било је нечега примамљивог и пријатног, нарочито кад је на пољу зима.

Од једном се у улици зачуше кола, која стадоше пред кућом. Затим брзи кораци на дрвеним басамацима; врата се нагло отворише и у собу уђе Јелена сва влажна и у необичном белом оделу.

Ујна брзо устаде.

— Је си ли ти то, Јело?

Јелена се без одговора и без поздрава стропошта на столицу.

Ујна се упрепасти видећи је у оваком стању, али се прибра, па је посматраше један тренут најпре строго, затим тужно, и рече:

— Чекала сам те.

Јелена ништа не одговори, већ остаде тако непомична, гледајући преда се, као да не разуме шта јој се говори.

Ујна настави:

— Хтела сам вам доћи, али ко би смео оној твојој мајки изићи на очи, још у онаким околностима. После чух да су вам однели и ствари, те помислих, ти си се негде склонила и не сећајући се своје ујне.

Јелена с муком проговори:

— Ујнице — — ви сте ми говорили да ме је — — Андрија — волео.

— Рекла сам.

— Одведите ме њему.

— Шта? Зар сад?

Ујна плесну рукама и погледа је чудно, некако врло чудно, да Јелену подиђоше жмарци. Ујна је гледала неколико тренутака, као да није могла да нађе речи. Но кад види да девојче не мисли још што да каже, она оде малом столу у ћошету и стаде тражити међу хартијама. Кад нађе неки лист, донесе га Јелени.

Јелена устаде и погледа у лист. Мало се заљуља, али се брзо насло-ни на сто, да не падне. Затим обори главу, намрши веће, узме лист и после кратке почивке узвикну:

— Тамо! Хоћу тамо, код њега. Хајдемо.!

Ујна је прихвати, јер је мислила да ће да падне од слабости, али Јелена јој се истрже и пође вратима.

— Ако не ћете, идем сама.

— Чекај, лудо, зар у овом мраку, но чекај де; добро; ево идем. Огрни се овом бундом, а ја ћу у овај огртач. Ево и мене.

Ујна брзо заогрну Јелену бундом, затим и себе огртачем и пође за њом.

Доле седоше у кола, која одмах пођоше.

VII.

Ишли су дуго, кроз живе и шумне улице чак изван вароши. Околина постајала је све мирнија, и на послетку чула се само шкрипа точкова по снегу и тупи глас коњског бахата. Куће су изостајале и на њихова места појављиваху се ограде и воћњаци док, док напослетку нестале и тога.

На путу ујна је неколико пута покушавала да заподене разговор, али Јелена остаде ћутке, равнодушна и непомична. У једној је руци грчевито стискивала онај лист, што га је од ујне узела. Црте јој изгубише боју и поглед живота, трепавице у пола спуштене паћеничком јој лицу даваху вид смрти. Ујна, када види њу овако укочену са чисто мршавом руком, лицем без израза и свести, побоја се, да при каквом већем трусу точкова из нежног и полумртвог тела не измакне изнурена душа.

Хтела је да ју мало разгали, те рече:

— Учинила сам ти по вољи, и сада буди разборита.

Но не пође јој за руком.

Јелена је све више тонула у агонију. Испружив ноге и руке, изгледала је као леш, тим више, што окренув лице на другу страну према улици, и не осврнув се на речи ујнине.

На пошљетку ујна бризну у плач:

— Ох, каква несрећа! Још је и ово требало! И ја да будем, од које да сазнаш за последњи, највећи удар!

Затим у себи мрмљајући:

— Ах, знала сам ја, да је само сиротог Андрију волела.

Па се опет окрете Јелени:

— Освести се чедо моје. Опамети се.

Кочијаш је јурио колико је могао јер је већ и он приметио, да се девојче озбиљно разболело, али ујна га све више жураше да што пре стигне.

Остатак пута пређоше ћутећи и непомично, само што је Јелена једном подигла онај лист хартије, принесе га уснама и пољуби га тамо где се наштампано виђало име „Андрија“. Затим намести мишицу тако, да је листић стално био притиснут на уста њезина и заклопи очи.

Ујна очајно довикну кочијашу, да се жури колико може, јер је девојчету много позлило; и овај још више појури.

На послетку стигоше.

Кад кола стадоше, Јелена се грчевито трже, и прибрав све снаге прилично живо сиђе се.

Кола била су ушла међу ограде. Пред њима ширило се поље покривено снегом, а овде-онде хумке и крстаче, што су штрчале по снегу.

На једном ћошку ограде горео је фењер. Његова бледа светлост падала је на малу али укусну гранитну плочу над једним упалим гробом, а на плочи златним словима изрезано стајаше реч:

„Андрија“.

Женске се упутише тамо.

Подупрта ујном, Јелена се муком приближи плочи и слабу руку наслонив на ову, саже се да редом и појединце пољуби свако златно слово драгог јој и сада већ таштог имена.

Затим, још све обгрљена својом ујном, дуго је стајала пред малим гробом гледајући бесвесно у плочу, што је притискивала прах оног који је тамо доле однео собом њене наде у блаженство, па и наде у сâм живот.

С Ј Е Н К Е

— Други дио —

I.

спрам блиједе мјесечине
 Ја ти гледам слику красну,
 Гледам твоје очи црне
 И у њима сладост страсну.

Спрам блиједе мјесечине
 Стара ми се љубав буди,
 Па на уста слику мећем
 И љубим ти слатке груди.

Ах, те груди, у којима
 Мјесто раја, мјесто Бога,
 Целат стоји и са руку
 Брише крвцу срца мога.

II.

Ти ми бјеше анђ'о прави
 И рајске ми пружа даре, —
 И пред моје очи стави
 Ружичасте наочаре.

Ја сам кроз њих блажен глед'о
 На св'јет, људе и на ствари,
 И на тебе, мило чедо, —
 Ал' спадоше наочари . . .

И ја видјех: авет ниска
 Гдје пода мнош копа зјало,
 И отровним зубом гриска
 Твоје меко, срце мало . . .

III.

„О, смилуј се, преклињем те,
 Немој ником тајну рећи!“
 Не кидај се, чедо драго,
 Ја ћу тајну у гроб лећи.

У гроб хладни, ког си сама
 Ископала, чело моје,
 У дубоки, гроб бескрајни,
 Ту у јадно срце своје.

IV.

Усамљено тиче мало
 Угледа ме с грана голи',
 Па угаслим очицама
 Поче да ме тужно моли:

„О, смилуј се, тичји друже,
 Мраз ме бије, зима гони,
 Један кутак у твојем срцу
 Поклони ми, о, поклони!“

„У прољећу твојих нада
 Пусту ово слабо тиче,
 Да клонула крила згрије
 И радосну пјесму кличе“.

Ој, ти јадно, тиче мало,
 Ти не тражи срце моје,
 Ту прољећа нема више,
 Гдје ледене санте стоје.

V.

Из јесење ноћи тавне
 Мој познаник, мјесец плави,
 Као спомен среће давне —
 С бл'једим ми се зраком јави:

„Гдје је твоје чедо смјерно,
 Твој анђелак тако мио,

На састанку што је вјерно
С тобом слатке сузе лио?"

Моје мило, чедо смјерно,
Сада нову љубав пије:
Сада другог љуби вјерно
И с њим слатке сузе лије...

VI.

Ја раскидам вео тавни
Што ми прошлу срећу склања;
Оживљавам усхит давни
Веселога радовања.

Заборављам, да сам пао,
К'о са гране листак свео,
И да један анђ'о зао
Невјеру ми црну сплео.

Опет ми се душа згр'јева
И кроз златне блуди снове —
Тако лабуд пјесму пјева
Кад га самрт у гроб зове...

VII.

Што гракћете тако злобно
Око мене гладни врџани? —
Траж'те тамо мјесто кобно
Да вас ледном жртвом храни!

„Не гони нас, та ми знамо
Гдје се за нас гозба крије:
Дај нам срце, дај га амо,
Мртво ти је, мртво ти је!“

VIII.

Кад се глухо доба свије
Једна авет мени крочи,
Па лубање спусти двије
И ту паклен отров точи.

Ал' се куца, ал' се пије!
Искапимо капцу сваку,
А авет се грозно смије
Па ми црну спрема раку.

„Ти подземна, сјенко тавна,
Пуста ће ти жеља бити:
Ја сам свик'о већ одавна
Смрт и паклен отров пити.“

„Ево, гледај!“ Па из груди
Тргнем боле срца свога,
Авет врисне па заблуди
У сред царства магленога...

IX.

Проклет био онај часак
Кад ми друга на ум пала,
И кад моја душа мрачна
Другој своју љубав дала!

Проклет био тренут они,
Када другој срце дао,
А и теби, чедо моје,
Када више вјеровао...

X.

Ситна киша тихо сипи,
По небу се тмине гоне;
К'о уздисај тајне среће
Моја душа у ноћ тоне.

Лети, блуди и у магли
К'о прољетни зрачак плане;
На прозоре твоје слети
Па на земљу мртва пане...

Тако звјезду нада вара:
За жељом се св'јетла вине,
Па са неба тужна пада
И од хладне смрти гине.

XI.

Ти ћеш лако с тугом проћи
И весела опет бити,
Нит ћеш, злато, у самоћи
У кајању сузе лити.

Та невјера — црни гр'јеси —
Трт' те неће, моја мила,
Та ти никад и нијеси
Мени, злато, вјерна била...

XII.

Окреће се коло лако,
Складна свирка игру шљеди,
Рука руку стеже јако,
Драга драгог жељно гледи.

И ја драгу гледа много, —
Са лица јој благост грије,
Ко би икад рећи мог'о
Да у њојзи срца није?...

XIII.

Код мене ће гозба бити,
Изврсно ћу јело справит'. —
Слатко ће се винце пити
И весела младост славит'.

Збориће се шале красне,
Дружина је одабрана, —
Пјеваћемо пјесме гласне
Све, док сване зора рана.

Не закасни, драге воље,
Моја мила, дођи и ти,
Да ти гозба прија боље
У друштву ће и он бити...

XIV.

Кад на гозбу дођеш мени
Буди љепша од свих вила:
Нек ти лице радост краси
А на тјелу шушти свила.

Пусти твоје косе густе
Низ рамена нек се губе,
Нек ти живо око пламти
А осмјеси усне љубе.

Још на груди цв'јеће стави,
Цв'јећем кити тај гроб мртви,
Гроб, из ког се самрт јави
Твом драгану — твојој жртви...

XV.

К'о цвијет је срце твоје:
Њежан, љубак, благ и мио, —
Многи лептир пијућ' сласти
На њему је блажен био. —

И ја једном дођох цв'јету
Да из њежне пијем чаше,
Ал' та чаша празна бјеше —
Лептири је исисаше...

XVI.

К'о да небо није небо,
К'о да гладна авет вришти,

И оловном руком хладном
Земљу дави па је тишти.

К'о да сунце није сунце,
К'о да горе сами б'јеси, —
К'о да чело погрушено
Надпаклени прже гр'јеси...

К'о да зв'језде нису зв'језде
Него сјенке што се мичу,
И над мртвим Створитељем
Побједничку славу кличу.

К'о да црни злодух стиже
Моју јадну душу пити —
О, како је мучно живит'
А на свјету мртав бити...

XVII.

Док је Бога биће свега,
И радости и весела,
И у срцу слатких нада
И у нали слатких жеља.

Док је Бога биће свега:
Зв'језда, неба, чаролија,
Цв'јећа раја и анђела
И са њима слатких змија...

XVIII.

Ја полетих сјајној зори,
Од тице сам био бржи, —
Ја полетих теби, душо,
Ал' твој сјај ми крила спржи,

Срце смрви и помути
Вјечном сузом ока оба,
И сахрани срећу моју
У провалу хладног гроба...

Тако тиче небу летне
Кад јутарњи зрачак плане,
Па пјевајућ' слатку радост
Гладном кобцу у кљун пане...

XIX.

Магла бдије; с густих грана
Отимљу се сузе дробне;
Вјетар бије с даљних страна
И промичу тице кобне.

Вјетар бије с даљних страна
И промичу тице кобне,
У мом врту с пустих гранâ
Чујем јаук пјесме гробне.

Чујем кикот судбе црне,
Што кроз густу маглу креће:
„Доћ' ће опет премаљеће
Али теби, теби неће“ . . .

XX.

Ој, животе, мој животе,
Како си ми пуст и таван,
Како си ми прекукаван,
Ој животе, јаде мој!

Све ми руже јесен оте
И у мрачну расу таму,
А остави пустош саму —
Ој, животе, јаде мој.

Она, што ти рајем бјеше
Дубоки ти пако даде
И отрова твоје наде,
Ој, животе, јаде мој.

Њене руке разлијеше
С твог вијенца златно цвјеће,
Што се никад вратит' неће,
Ој, животе јаде мој! . . .

А.

1897.

РАЗОРЕНО ГНИЈЕЗДО

— Приповијетка из Мостара —

— Свет. Ђоровић —

(НАСТАВАК)

Кад се растао са Махмут-агом, Ибрахим-бег је одмах отишао у једну берберницу, гдје се најчешће састајао са својим млађим јаранима. То је била стара берберница, као што су обично све наше бербернице. Шйша јој сва поцрнила, зидови чађави, а по ћошама су пауци одавна разапели своје густе мреже и били су сигурни, да их нико покварити неће... Наоколо су од простих дасака начињене сећије, на којима обично сједе послени и беспослени гости. На једноме зиду висе објешена два три пешкира, а тако и неколике бријаће бритве задивене за подужи кајиш, који је чврсто прикован за зид. На сриједи бербернице је једна дрвена наслоњача, на којој се брије, а више ње виси, о шйшу објешена измиваоница. Кад није било муштерија, тад је на наслоњачи сједио бербер, мален и ћелав човјек, са старим

упљеснатим фесом на глави, застрт широком бошчом, која је на три четири мјеста прогорела, а с једнога се краја сасвим отрцала.

Ибрахим-бег туде није никога нашао, осим бербера и једног од најмлађих јарана Ђул-агу. Пошто је учинио „тѐменâ“ и назвао „мѐхрабâ“, сједе он одмах до Ђул-аге и клепнувши га по рамену запита:

— Шта радиш?

— Сјдим.

Ибрахим-бег обори главу и поче се мислити, како би започео говор. Видећи да Махмут-ага много лаже, он никако није могао потпуно да вјерује, да је она његова кћи . . . Он замоли бербера да донесе кахву, па пошто остаде сам са Ђул-агом рече:

— Био сам у Махмут-аге.

— Кад? — упита Ђул-ага.

— Данас.

Ђул-ага му намигну.

— Па јеси ли што видио?

— Јесам, — рече Ибрахим-бег и поцрвени до ушију.

— Па . . . ваља ли? — запита Бул-ага,

— Ваља.

— То је Махмут-агина шћер . . . Нема ливше цуре у нас.

Ибрахим-бег се поново замисли. Сад се увјерио, да му Махмут-ага није слагао, него рекао баш праву истину . . . И због тога он за час стече увјерење, да је Махмут-ага добар и ваљан човјек и да га мора више цијенити него и једног другога. Шта више још се поче домишљати, да ће бити најбоље, ако буде сваку Махмут-агину лаж потврђивао, па макар како крупна била. Та шта још човјек неби учинио за онаку ћевојку!

— Само, само да је још једном видим, — рече у себи . . . Ама волио бих него да постанем бимбаша . . . Није фајде, треба да окренем липо са Махмут-агом.

И иза тога он задовољно поглади десни брчић, лукаво се осмјехнувши, јер је био потпуно увјерен у се, да ће извојевати оно, што жели.

V.

На лијепоме коњу зеленку, који поносно уздигнуте главе корачаше кроз уске улице, јахао је млади Ибрахим-бег. Укочио се у лијепом стамболском седлу, као да је прикован за њега. Искићене узде чврсто је држао у рукама и час их затезао, а час попушћао. Заиста дивота га је било погледати! . . . Многе старе аге застајале су на путу и посматрале га, а многи младићи истрчали би из берберница и дућана и гледали за њим, све док не би замакао за какву ћошу.

Било их је чак, који су се до земље сагибали и чинили му „тёмна“, али он се није ни обзирао на њих, него је гонио коња даље.

Но кад је дошао близу Махмут-агиних врата, затеже узде још боље те му поносити коњиц диже главу још више, — а он сам испрси се што је боље могао.

За канатом од врата стајала је Емина и по каткада је извиривала, да види ко пролази.

Ибрахим-бег је опазио кад јој се приближио, па ободу коња, који се нагло пропе на стражње ноге. Он је поздрави.

— Акшам хајир олс'н, — па одмах прићера коња пред врата.

Она се сакри за канат.

— Не скривај се од мене, — рече јој он, — јер сам јабанџија . . . Не бој се, нећу те коњем прегазити . . . Та ти си липа к'о Ђурђијанка! . . . Ни Ђурђијанке нису таке . . . Видио сам их ја много, ама кад ономадне тебе угледах, е, чини ми се, да ти у свиту равне нема . . . Дина ми, све ти је овако к'о што ти говорим.

Емина не одговори ни ријечи, него се само осмјехну.

— Изаћи, — замоли је он опет, — само да те видим . . . И ја сам јединац у мајке, а ти си јединица, па шта би боље!

Емина полачко откучи канат и указа му се.

А Ибрахим-бег се и опет укочи, па баш ни ријечи не може да проговори. Упрѐ погледом у њу, па је само мјери од главе до пете.

— Аман јараби! — рече након дуге почивке. — Ко би помислио, да у Мостару има оваких дивојака!

Тад јој добаци једну ружу, што је држао у рукама, а затим ободу коња и пође даље. Но није се од-

макао ни добрих стотину корачаји, кад му дође жеља, да је опет види. И хтједе да окрене коња и да се врене, — али му се учини да је срамота од свијета.

А иза тога поче сам себе корити, што се онако збунио, кад му се она јавила и што јој није макар што казао . . . Да јој је рекао само једну ријеч, било би му лакше, а овако . . . она је лијепо могла познати на њему, да се је застидио као какво дијете . . . И шта ће она помислити? Шта ће рећи? . . . Ко зна!

И он у љутини удари коња што је јаче могао, а коњ се трже и поче нагло трчати кроз сокаке. Људи су се склањали с пута, ђеца су врштала, но он их никако ни чуо није, а камо ли видио. Та он би читав свијет коњем прегазио, кад би само могао, — тако је био слијеп и распаљен.

Тако је јурио дуго, дуго, па никако да га остави то чудно расположење; него баш на против све је више и више и више бјеснио. Тек пред вече дошао је Јусуф-агиној кући сав уморан и изломљен. Кад је сјахао с коња није се честито могао да одржи на ногама, него тетуркао као пјан . . . Требало му је, дакле, доста починка, одмора . . .

Па ипак се није дуго одмарао. Отишао је у своју собу, па нити је вечерао, нити је, по обичају, попио кахву, него онако сјео на миндерлук, загнурио главу међу руке, па мисли само о њој . . . и само о њој . . .

Сјутра дан, кад су се аге поново састале, дође им Ибрахим-бег. Ријетко који пут да се десило, да им он не учини друштво. Но овај пут кад је дошао, био је блијед. Очи му поцрвениле, брчићи му се наоштре-

шили, а сав изгледа изнемогао и ослабљен.

— Шта ти је? запита га Јусуф-ага.

— Ништа.

— Јеси ли хџаста?

— Јок.

— Па што си таки?

— Нисам спав'о . . .

Сви се задовољише са овим одговором, те га нијесу више ни припиткивали. Чак је и Махмут-ага шуттио, а то је свакако ријеткост. Он бијаше скинуо фес, па мирно поправља киту, која се бијаше замрсила . . . Остали сви оборили главе и пуше.

Ибрахим-бег случајно погледа у Махмут-агу, па и ако не бијаше потпуно расположен, опет му дође воља да га што год запита и да се разговори с њиме, те да би му се тиме што боље додворио.

— Што си се ти замислио, Махмут-ага? — рече онако из небуха.

Махмут-ага подиже главу и погледа га.

— Па . . . ништа, — рече. — Сви се ушутили па и ја . . .

— А ти баш липо говориш, — рече опет Ибрахим-бег; — мог'о би те слушат' и гладан и жедан . . . Ама, богме, због тога си и чувен . . .

Јусуф-ага зачуђено погледа у бега.

— Како чувен? — запита.

— Липо, — дочека Ибрахим-бег одмах и превуче руком преко бркова. — Ја вам нисам прије прич'о, ама сад вам велим, да сам у Стамболу слуш'о за Махмут-агу.

Све аге пажљиво упријеше очима у Ибрахим-бега, па само зинули да чују: шта ће још проговорити . . . А Махмут-ага сабра обрве, накашља се и погледа значајно преда се, чинећи се, као да га то не занима и као да је то нешто врло обично.

— Слуш'о сам како егленишу: да у Мостару нема паметнијег чо'је-

ка од Махмут-аге . . . Кажу да се ни муфтија, ни кадија не могу с њиме барабарити. Он вазда зна шта говори, а није к'о други, да дљцне па макар шта . . .

Махмут-ага није могао више да се одржи мирно, него се поче по мало вртити на мјесту, а прси избаци поносно напријед.

Ибрахим-бег то опази, те лако се осмјехнувши настави:

— Ја . . . Сви га фале . . . И баш би им драго било, да дође у Стамбол, па да га виде.

Махмут-ага сад сасвијем диже главу и погледа по јаранима, као да их пита: „чусте ли ово?“ А они га само запањено гледају, па баш ни један не умије да му што каже.

— Ја сам и сѐм мислио у Стамбол, — рече он, — ама кад ме желе, отићу, вѐлахи, најдаље кроз по године . . .

— Ама, болан, оклен се то за те дочу? — запита Јусуф-ага и млатну руком муху, која му баш у тај мах паде на кољено.

А Махмут-ага разрахатлејисан затури фес на потиљак и дочека:

— Дobar се глас чује далеко . . . А богме и распитивали су за ме . . . Зар нису? — рече и окрену се Ибрахим-бегу.

— Распитују се и сад, — рече овај, — чим дође когођ из овог вилајета, одмах га питају: како је Махмут-ага?

— Ама ми то нисмо чули . . .

— Ех, у нас се ништа не чује . . . Ми смо к'о хајван, — дочека опет Махмут-ага и опет се окрене Ибрахим-бегу. Да је могао, загрлио би га и пољубио по стотину пута, а у себи се тврдо зарекао, да ће га

још, макар десет пута, зовнути на ручак . . . Сад је и сѐм почео тврдо да вјерује у своју памет, мислећи: да остали Мостарци ни из далека не могу да се с њиме мјере. Та то су и Стамболије казале, а они нијесу кратковиди, да не могу процијенити чију памет . . . Истина, и њему је чудновато било: како то они дознадоше за њега? — Ама и то се дало лако протумачити, јер се за паметне људе дозна свуда, па макар они били стотину аршина под земљом, а не на земљи к'о и други људи.

Кад је пошао кући, једнако је путем размишљао о томе и само о томе, те због тога бијаше необично задовољан . . . Једнако се осмјекивао путем, а ако би кога сусрео, радосно би га поздрављао руком и иза тога се по неколико пута окрећао, да види: гледају ли га.

Узгред је сврнуо неком бакалу, те купио јабука, крушака и ђестена, завезао у чевру и понио Емини.

Она га је дочекала баш на собним вратима и загрлила га, а он се само осмјехну и одмах пружио све, што је донио.

— Био сам ти, — рече, — сад са јаранима . . . Био је тамо и Ибрахим-бег.

Чим је чула ово име, Емина поцрвени, па се приви уз оца и јаче га загрли.

— Кршан је оно момак! — рече он. — Јазук што није Мостарац! . . . Е, кад говори, свака му је рич паметна, — к'о из сира изрезана . . .

Емина не одговори ништа, него га само гледаше својим лијепијем очима, као да жељаше, да још о њему говори.

(НАСТАВИТЕ СЕ)

О „Лирском Интермецу“

Имамо двојаког повода да се забавимо овом малом збирком *Хајнеових* љубавних стихова. Један је, што ју је недавно г. *Шаншић* предао јавности у српском преводу, а други, што је, готово једновремено с тим, пала и светковина стогодишњице пјесникова рођења.

На чело *Лирског Интермеца* могло би се као мото ставити ови стихови узети баш из те збирке:

Aus meinen grossen Schmerzen
Mach' ich die kleinen Lieder . . .

То је одиста низ врло кратких пјесама, с акцентом са свим искре-ним, које изгледају као одломци једног разговора између пјесника и његове драге, — разговора од кога се чује само оно што он каже. Њихова особита вриједност лежи у томе, што с необично стегнутим обликом спајају тон савршено прост. Те су мале пјесме збијене као афорисми, што значи да је на њихову спољашњу страну писац доста пазио, и да ју је дуго гладио, а у исто вријеме својом садржином изгледају тако непосредне и тако искрене, као да су се овоме нехотице отеле. Ако по свом начину осјећања, тако оригиналном, па чак и мало болешљивом, припада неоспорно романтицима, *Хајне* остаје класик по фактури својих стихова, по њиховој изразитој простоти, којом се они тако приближују народној поезији.

Сам начин на који *Хајне* изражава своју љубав, и описује своју драгу, садржи у себи нечег источњачког. Он се служи готово искључиво оним старим упоређењима са

звјездама, цвијећем, славујима итд. Он има исту реторику као Мирца Схафи. Ново је код њега то, што та упоређења не чини непосредно. Он долази до њих заобилазним путем. И на примјер да је његова драга као цвијет рећи ће он на овај начин:

У освитку зоре ране
Лутах гајем зеленијем.
Цвјеће збори на све стране
А ја тако сур и нијем.

Цвјеће збори, шапће мени,
Јер не може тугу крити
„Немој тако, тавна сјени,
Немој сеји зао бити.“

То толико употребљивано упоређење лијепе дјевојке с цвијетом добија овдје нове дражи само тим што га пјесник доводи неочекивано, што нас њиме управ изненађује. Ушљед тога оно постаје чак и духовито. Иначе, таким упоређењима која као да откривају неку скривену везу између љепоте једне женске и свега онога што у природи важи за најљепше, добија се да слика саме жене изгледа само један од многобројних облика те исте Природе која је створила и звјезде што тако лијепо сјаје, и цвијеће што тако лијепо мирише, и тице што тако лијепо пјевају. Та се слика постепено мијеша с атмосфером којом ју је пјесник хтио обавити; она постаје тиме нешто неодређенија, у исто вријеме кад се уздиже до једне величине готово симболичне. Јер, ако се она не издваја довољно јасно из Велике Цјелине, то је само за то што се ова у њој огледа. То је, могло би се рећи, индијска црта *Хајнеове* лирике. И онда није сасвим безначаја што он за декор својим пјесмама врло често бира предјеле далеког Ис-

тока. Он воли палму, воли лотов цвијет, и изгледа да шум ни једне ријеке није у његовим ушима тако чудно звонио, као онај Гангеса. Сада, што су код тог пјесника, који је рођен на Рајни, и чије се дјетинство забављало бајкама Сјевера, ти тропски предјели превучени као једном маглом која им ублажава металну прецизност и сјај, то може само новог чара да им да. Ништа не изгледа тако лијепо као ствари виђене као кроза сан.

Сама философија љубави, која би се могла извести из *Лирског Интермеца* (а још више из других збирака) није без оригиналности. Ни мало није претјерано рећи да је љубав једна систематска самообмана. Као год што има нервних болести, у којима се извјесне боје не разликују, као год што има извјесних психичких стања, кад се привиђају ствари које не постоје, тако и у љубави човјек никада не види ону коју воли. Он је слијеп за њене недостатке. Његова је машта уљепшава дражима којих она нема. Слика која му од ње остаје добрим је дијелом уображена. У мјесто једном стварном женском, он се занио једном химером која само у његовом мозгу живи. Из тих разлога стари наивни пјесници описивали су предмете своје љубави, као да би ови били без недостатака. Судаћи по њиховим стиховима, жене о којима су пјевали представљале би узоре физичке љепоте и моралне савршености. Оне се не могу разликовати од какве музе или виле. И с тога оне су се обожавале на кољенима, и сви стихови, у њихову част испјевани, имали су акценат химне или оде.

Са Хајнрихом Хајнеом ствар стоји мало друкчије. Он је љубав осјећао силно. Њега је она пекла.

То је била код њега права страст, готово болест. Мјестимице он нас опомиње на великог љубавника *Пјесме над пјесмама*, с којим је у осталом истога племена. То треба да је довољан доказ да није имао љубав анемичну. Али што је код њега интересантно, то је да је он волио немајући вјере у љубав. Он није био жртва ни једне њене илузије. Он је вилио своју драгу онаком каква је, ако још не и гором. Он је лиричан само кад њене спољашње дражи набраја, иначе његов је тон сасвим друкчији. Говорећи о њеној моралној вриједности, он није можда ни довољно учтив. Он је назива *die holde Törip*, кад о њој најблаже суди. На другом једном мјесту, мало љући, он на њеном срцу види гдје гује спавају. Усред најслађег тепања, и кад би смо рекли да се заборавио сасвим, он не може а да не помене *seine falschen frommen Blicke*. Из његових пјесама ми црпимо увјерење, да је његова страст била одиста јака, али да та према којој ју је осјећао, ње није била вриједна. Ова излази пред нас као једно створење лажно, и више неозбиљно, него лажно, с осјећајима површним, тотално неспособно и да схвати његову љубав, а камо ли да јој се одазове. И у томе погледу доцније збирке још су горче него *Лирски Интермецо*.

На основу тога данас се с извјесном брзином закључује да је Хајне био један од претеча савремених књижевника психолошке школе. Он је, по томе, имао способност самопроматрања. Он је у исто вријеме и осјећао, и своје осјећаје анализирао. Он је волио, и опет знао да је љубав само једна лудост. Ни усред највећег заноса њега његов критички дух није остављао, тада је он самога Хајнеа узимао за жртву. И може бити

да ово објашњење није сасвим нетачно. Бојати се само да у Хајнеовом случају нема мало и манире, и то рђаве романтичке манире његова доба. Романтици су били људи који су се пошто по то правили оригиналним. Они су се вјечито жалили да их свијет не разумије. Друштвеном животу нису могли никако да се прилагоде. Они су били принуђени да живе као одметници. Срећа је била повластица оних који су стварношћу били задовољни. За романтике, који су тежили за нечим вишим, живот је био пун скривених горчина. То су били млади људи, врло блиједи, који се нису никада смијали, и који су се увијали у црни огртач Хамлетов. Опет за то они се нису хтјели повући у пустињу. Они су остали да живе с људима, радили апсолутно то исто што и ови, и разликовали се од њих само по начину на који су то радили. И на пр. они су се веселили као и остали смртни, само нису дали рећи да су њихове теревенке биле нешто обично. То су биле из очајања оргије. Оне су имале неки грјешни, готово сатански карактер. На њима се шербет пио с болном гримасом као да би био отров. Сутра дан људи су имали утучен изглед, као да су том приликом сахранили своју младост и све своје наде. Једна обична пијанка била је довољна да им открије све ништавило живота. Сљедствено, романтици су и љубав морали представити као неку тортуру. Ако их прије свијет није разумијевао, сада је њихова

драга била та која није била у стању да се до њих уздигне. Они су патили од тога што нису могли наћи жену вриједну драгоцјених осјећаја које су у свом изабраном срцу носили. И кад су вољели, дакле, то је било као с висине. Њихова сујета није допуштала њиховој љубави да их изједначи с оном коју су вољели. Ову су они по мало и презирали, тврдећи једнако да се тим презирањем њихово властито срце пара, а не њено. То су били епикурејци меланхолични. Као год све што је за друге људе извор уживања, тако је и љубав била за њих само једно велико разочарање. На тај начин они су доказивали надмоћност своје природе. Од обичне људске сласти њима су уста остајала горка, и ако ипак нису престајали кушати је, то је било с гордељивом зловољом једног суверена који се понижује...

Ово што је речено за романтике не важи сасвим за Хајнеа. По неки пут само, не увијек, његова нам иронија изгледа један облик грдне романтичке сујете. Али, важно је да ми већ почињемо осјећати шта код њега има глумачког. Његова непосредна публика, и она за њом, то није ни слутила. Наравно та промјена у нашем укусу, која захтијева још више искренности од пјесника него што је Хајне показује, не може се узети као доказ ни противу нашег укуса, ни противу његове поезије. То значи само да је Хајне на путу да постане један стари пјесник, савременицима не увијек разумљив.

Биоград.

Yorick.

ЈЕЛИНИ И ЛАТИНИ У XV-ТОМ ВИЈЕКУ

од Емила Кастелара

— са шпањолског **Подпопољски** —

(НАСТАВАК)

Први град, у који се је искрцао Јован Палеолог, био је бесамртни град Мљеци, који се је већ био почео облачити и украшавати плијеном својих течевина. Путник, који посјећује данас његове пуне палаче и његове богате музеје, може још видјети успомене оног доба. Треба видјети позорницу, да се разумије сва величина призора. Тамо је небо увијек обојено, о чему нам може дати појам само сјајан колорит сликарске школе млетачке. Море се причиња да је од бисера и опала, са одблијеском сада смарагдским, сада рубинским, као дуга морска раширена на водама мјесто да лебди у ваздуху; отоци се цакле у лому валова и тако се слажу одсијевајућа игала са листовима и цвјетовима стабала, да се сваки од оних ограничених простора причиња као рај, који плива и који ће скоро да кроз лагуне св. Марка пође струјама Адрије; а његове зграде пружају такву комбинацију драгога мрамора, зрачних ступова, сјајних мозаика, лакних кипова, подигнутих на пиедесталима и куполама, као да се пењу пут небеса, да бисте повјеровали, е сте плијен фантастична сна, кад их гледате гдје се одбијају од позадине сјајног хоризонта, а излазе из огледала канала, од чије се воде одбијају; замађијана позорница, које глумци повећавају љепоту. Злаћане галије код црних гондола, жута једра код бијелих једара, сличних гигантским крилима тропских птица; мрнари одјевени разом, а патрицији пурпуром; пажи са њиховим далматинкама од кадифе, а стражари са свијетлим оружјем; госпође црних очију са просутим сафирима међу косом, која се причиња жута као злато; младићи од-

јевени одијелом од елегантнога броката, са сликовитом капицом, а за њом перо лабудово; сенатори у њиховом црном и црвеном одијелу; дужде обавијен тканином од ермелине, окруњен дијадемом, који свршава са историчком фригијском капицом; и сви спремни дочекати цара Цариградског, који долази од Лида уздуж Обале Словенске, са многобројном пратњом понтификалном, праћеног од патријарха грчкога, од бискупа, архиепископа, угледника, дворјана, опкољених византијским богаством, које сјаје на оним задњим остацима једне цивилизације, као накити на мумијама. И овај призор даје Мљецима између музичких концерата, пјевања, звоњења звона, тутњаве топова, кише цвијећа, вијања барјака, кретања народа скупљеног на насипима, лучицама, лађама: сав магичан изглед фантастичне свечаности.

Цар је обишао отоке грчке и прошао оних дана мимо јадранске обале, слушајући поклике народа, који је избјегао мач турски, и који се нада, да ће му се све зло брзо свршити. Полази за тим из Адрије на лагуне, са лагуна на ушће Пада међ одушевљењем Италије, која се нада видјети свој свети Рим, гдје изнова протеже власт религиозну латинску до најудаљенијих крајева Истока. У све ово вријеме редају се свечаности, а из свечаности ничу наде, као лептири из кожурице. Али кад почну преговори, настају потешкоће.

Еуген IV-ти чека на свом пријестолу Јована Палеолога, а кад овај стигне на коњу до врата дворане, треба математички мјерити кораке, да ни један ни други не буде ходио ни за длаку више од дужности, да се обојица могу састати баш у средини оног простора, јер од

етикете ове врсте обично зависе историчке власти, чим су више зашле у пропадање и чим су ближе пропасти и рушевини. А лако је разумјети како су се дивили јелински прелати призору, у којем прелати латински љубе папучу папи, а како су ови остали зачуђени пред њиховом гордошћу, који само церемониозно нагнуше главу пред папом. Више од идеја, занимале су их церемоније: јасан доказ, да су се они организми полако охлађивали, губећи сву топлину и интензивност живота. Нипошто не би цар био унишао у двор папи, кад га не би били примили под палијем папиним, и нипошто не би био примио овај исти палиј, кад га не би били држали кнезови владалачких кућа. Никад не би приступио вратима дворане осим на коњу и послвије него што одјаше сва пратња. Патријарх проведе цијели један дан и ноћ на лађи, јер му није пријао и није му се причињао довољним његове величине церемонијал уласка, који не хтје осим у пратњи четири кардинала, двадесет и пет бискупа и архијепскопа, двора папинога, племића у скупу и господара Есте и Фераре. С друге стране папа, љубоморан такођер својих церемонија, нипошто не би примио јелински клир, што не би захтијевао да га пољубе у чисти старији у лице, средњи у кољена, а најнижи у ногу. Предсједништво доведе до већег спора. Цар га је хтио на сваки начин, под изговорима што је на источним саборима увијек предсједавала свјетска власт, као у Никеји и Калцедонији, гдје су имали прво мјесто његови предходници Константин и Марцијан. Много се је папа морао да мучи да одреди границе између политичке и религијске власти, и определијели мјесто, које пристоји једном цару и оно, које пристоји једном папи. И тако је трајало много дана велико подузеће да се одреде мјеста, пријестола, висине, које ће заузети сваки од оних угледника, тако

пажљивих на спољне почести, и тако саборавних, да над превратом духовним блјеска религиозни преврат, и пријети турски мач.

Ако је таквих потешкоћа било већ у спољном, у конвенционалном, у церемонијалу, може се помислити колико их је више било у унутрашњем, у битном, у догматици. Грци су вјеровали у произлазак Духа Светога, као и Латини, али они су вјеровали да произлази од самог Оца, а ови од Оца и Сина у исто доба. Латини су вјеровали у Чистилиште, а Грци не, барем су двојили. Латини су се причешћивали хљебом бесквасним, а Грци квасним крухом. Латини су налагали нежењење свијем свештеницима, а Грци некијем јесу, а неким нијесу. Латини су тражили, да се у одлучивању поступа расправом, а Грци су хтјели да се поступа питањем и одговором, као у школама. Латини су држали овај текст символа Никејског: „Patri, filioque procedit“; а Грци су држали, да је „filioque“ криви уметак. Латини тврђаху, да су Грци уметнули у оригиналном тексту: „Descendit de coelis“ и „Secundum scripturas“, а ови нијекаху. Тако да је било у церемонијама, у обредима, у догмама, у тумачењу несугласица, које су откривале ваздашњу антитезу, која постоји још од најтамнијег доба историје, између Истока и Запада.

За размирице, које је ваљало уклонити требало је много времена, требало је много новаца. Цар, патријарх, владике, архијепскопи, сви Грци, хранили су се о трошку папином. А папа био је веома упропашћен, јер дохотци религиозни смањивали су се под ударцима одлука базилејских, а краљевске, државне му доходке, трошаху војници римски.

Како да се изађе из тијех потешкоћа?

Ако папа, ради економије, отпусти сабор, грдне ли штете за католичку цркву! А ако га садржи, коликали пропаст благајници!

Д Е Н И З А

ДРАМА У ЧЕТИРИ ЧИНА, НАПИСАО

АЛЕКСАНДАР ДИМА СИН

с пишчевим допуштењем превео с француског

Милан Вл. Ђорђевић.

(наставак; види „Зору“ од 1897. г.)

ТРЕЋА ПОЈАВА*)

Марша, Андрија.

Марта.

Да чујем!

Андрија.

Изгледаш љутита?

Марша.

И јесам.

Андрија

Уморила те шетња на коњима?

Марша.

Била ми је досадна

Андрија.

Зашто?

Марта.

Рећи ћу ти после. Реци ми најпре што имаш да ми кажеш.

Андрија.

Е, па добро! Чини ми се, драга Марто, да ти немаш у мени великога поверења.

Марта.

Ко ти је то казао?

Андрија.

И сам лако видим. Ти ниси са мном као што сестра треба да буде са својим братом.

Марша.

Ко је крив? Ти ниси са мном као што брат треба да буде са својом сестром.

Андрија.

Ја чиним све што могу, да ти будем пријатан.

*) Други чин.

Марта.

Од када?

Андрија.

Од како живимо заједно.

Марша.

То није дуго.

Андрија.

Није могло бити раније, на моју велику жалост.

Марта.

Ко брани брату и сестри, који се воле, да живе заједно?

Андрија.

Извесни обзири. Немамо више ни оца ни мајке, нас двоје смо цела породица.

Марта.

Разлог више, да се не растављамо.

Андрија.

Бејаш млад, бејаш момак!

Марта.

Проводио си се и ниси хтео напустити своја задовољства, то је савим природно. А за то време ја сам се гушила између четири манастирска зида, где су ме од јутра до мрака наговарали, да се покалуђерим, где су ме укоравали за поступке, речи, погледе, чак и за мисли! Ну, међутим, ако ово овако потраје, ја ћу се и вратити у манастир.

Андрија.

Нисам познавао никакве личности довољно честите, да јој те без бриге поверим.

Марша.

Међутим, та личност је постојала.

Андрија.

То је била?

Марша.

То сам била ја. Да си ме мени самој поверио, не би била изложена никаквој опасности. Ја бих себе надзиравала боље него ико други.

Андрија.

Та врста туторства није у нашим обичајима. То се не би допало друштву, у коме живимо, о коме смо дужни водити рачуна и које готово увек остаје при свом првом утиску. Чим сам нашао поштену жену, која би могла јамчити за тебе, с ћерком паметном, образованом и добром, која би ти могла бити пријатељица, извео сам те из манастира и почео сам живети с тобом овако, као што сад живимо. Имаш ли разлога да се потужиш на једну од њих?

Марша.

Можда!

Андрија.

Реци, шта су ти учиниле!

Марша.

Доцније. Продужи, пошто си ме ти звао да разговарамо.

Андрија.

Госпођу од Тозета, напротив, веома волиш?

Марша.

Веома. Она је готово једина скоро редовно долазила у манастир да ме види и разоноди.

Андрија.

Је ли ти познато, зашто ме је она јутрос посетила?

Марша.

Зашто?

Андрија.

Дошла је да ми иште твоју руку за свога сина.

Марша.

Ах! А шта си му ти одговорио?

Андрија.

Одбио сам је.

Марша.

Јер?

Андрија.

Јер налазим, да Фернан није тебе достојан.

Марша.

У чему није достојан? Шта је урадио?

Андрија.

Ружне ствари.

Марша.

Што га примаш онда?

Андрија.

За то што нисам хтео учинити на жао његовој мајци. Погрешио сам очевидно, пошто га је та снисходљивост овластила да мисли, да би ти могао постати муж.

Марша.

А шта ти је казала госпођа од Тозета кад си је ти одбио?

Андрија.

Дала ми је разумети, да се теби Фернан допада.

Марша.

То је могуће.

Андрија.

Те тако, ти мислиш да га волиш?

Марша.

Морам волети оне, који ме, чини ми се, воле, пошто они, које сам тако радо хтела да волим, нису, изгледа, то ни приметили. А за цело не могу провести цео живот између госпође и госпођице Брисо, немајући другог задовољства до Понферанове.

Андрија.

Хоћеш ли да путујемо. Ја сам готов да пођем.

Марша.

Нећу. Путовање ме не мами.

Андреја.

Ти, дакле, остајеш у истим осећањима према Фернану, и ако та осећања још не могу бити врло озбиљна и то у пркос онога што сам ти казао?

Марта.

Ничим ниси доказао, оно што кажеш.

Андреја.

Сумњаш у моју реч! (Марта ћути) Јесу ли те то у манастиру научили, да мени не верујеш.

Марта.

Тамо сам научила, да ником не верујем.

Андреја.

Изузев Фернану и његовој мајци, као што изгледа.

(Марта тренутак ћути).

Марта.

Госпођици Брисо повериће се, без сумње, задатак, да ме о свему обавести.

Андреја.

У свему томе ништа се не тиче госпођице Брисо. Она ми никад ништа ружно није рекла, није ми чак ни говорила о госпођи од Тозета и о њеном сину.

Марта.

То ме изненађује.

Андреја.

Зашто?

Марта.

Зато што она одавно познаје г. од Тозета, те мора знати боље но ико, какав је он.

Андреја.

Питај је.

Марта.

Немам потребе да је питам; знам што ми треба.

Андреја.

О њему?

Марта.

И о њој.

Андреја.

Разјасни се. (Марта ћути) Напоследку, шта хоћеш? Ти појмиш, драга Марто, да се разговори, као овај што га сад водимо, не могу поновити. Овакви односи не могу и не смију постајати између брата и сестре наших година и нашег положаја. Не знам ко, или боље рећи и сувише добро знам, ко те је тако раздражио противу мене и госпођице Брисо, коју још увек сматрам за другарицу тебе достојну. Ти је не сматраш тако, према томе, вас две не можете остати заједно.

Марта.

Отпусти је.

Андреја.

Није ништа урадила, због чега би је требало одпустити. А после није од оних, које можеш отпустити. Она је кћи врло поштеног, врло ми оданог човека, који ми чини врло велике услуге, и жене, која управља мојом кућом не може бити боље. Само из захвалности према мени најпре, из љубави према теби затим, пристала је да се сва посвети, за што је ти врло рђаво награђујеш. Ако не ћеш да она остане уз тебе, ако не ћеш да јој одајеш пажњу, на коју она има право, онда се мораш одмах решити. Ја не могу због ћуди једне девојчице, која је без икаквога повода рђаво расположена и незахвална . . . (Марта покретом протестује) велим незахвална — једино том речју могу се назвати твоја осећања према девојци, о чијој си се оданости увек могла уверити — не могу, рекох, да се растанем од људи, које поштујем

и за које би тај растанак био неправда и пропаст.

Марта.

Те тако?

Андрија.

Те тако, драго дете, пошто ми покушај, да живимо заједно, не испала за руком, пошто ти је друштво госпођице Брисо досадно, пошто хоћеш да пођеш за човека, који, по мом мишљењу, није достојан тебе, и пошто ми напоследку доказујеш, да је потребно, да други, а не ти сама, води над тобом надзор, то мислим да је најбоље да се вратиш у манастир, као што си мало час рекла. До твога пунолетства нема много времена. Тад ћеш — то ти је госпођа од Тозета без сумње казала — бити потпуно слободна да радиш што хоћеш и моћи ћеш располагати собом, како ти буде драго. Дотле је моја дужност чинити све могуће, да спречим ствар, од које би ти могла stradати целога живота.

Марта.

Постигла је што је хтела.

(наставиће се)

КНЕЗ СРЕБРНИ

Роман из времена Јована Грозног, од Грофа А. К. Толстоја

С руског преводи Вукосава Иванишевића.

(НАСТАВАК)

Прстен се опет накашља, исправи и стаде причати, отежући као да пјева.

„Кад се оно небо наоблачи, стаде страшна туча падати, а заједно с њоме Бог баци на земљу књигу Голубину.

Ради те књиге скупише се четрдесет царева и царевића, четрдесет краљева и краљевића, четрдесет кнежева и кнежевића, четрдесет попова и попића, много бојара, ратнијех

Андрија.

А то значи?

Марта.

Да ти волиш госпођицу Брисо, да она то зна, да хоће, да је ти узмеш за жену, да се о њој, изгледа, не може ништа казати, што се може рећи о другима и да њој за љубав морам ја да изађем из куће, у којој она хоће да господари. Ето зато претпостављам, да се вратим у манастир.

Андрија.

Кад хоћеш да пођемо!

Марта.

Што пре.

Андрија.

Онда сутра, пошто данас имамо друштва.

Марта.

Добро, сутра.

Андрија.

Идем да пишем игуманији и да издам потребне наредбе. Не знаш, колико ме жалостиш.

(Излази).

људи, и осталих православних Хришћана. Међу њима бјеше 5 главних царева: цар Исај, цар Василије, цар Константин, цар Владимир Владимировић и премудри цар Давид.

„Проговара цар Владимир: „ко је од нас, браћо, књизи највјештији? Да нам каже, шта књига Голубина пише? да нам каже о бијеломе свијету, од чега постаде јарко сунашце? Од чега постаде свијетли

мјесец? Од чега постадоше јасне звијезде? Сјајне зоре? Бурни вјетрови? Страшне олује? Тамне ноћи? Од чега се створи свијет — народ? Како на земљи цареви постадоше? Како постадоше кнежеви, бојари? Како постаде сељак православни!“

„Сви цареви умукоше. Њима рече мудри и премудри цар Давид Јевсејић. „Ја ћу вама казати о књизи Голубиној, није то мала књига, има четрдесет педљи дужине, двадесет ширине, не можеш је подигнути нити у рукама држати, не можеш све редове прочитати, нити је когод знаде читати. А њу је писао Јован Богослов, читао је пророк Исаија, читао је три године дана, и само три листа прочитао. Мени се сама књига отворила, сами листови преврћали, сама слова читала, па ћу вам и не гледајући у књигу, казати о свијету Божјем.“

„У нас је сунце постало од свијетлога лица Божјега, млад мјесец од његових груди, јасне звијезде од Божјих очију, свијетла зора од Његове одежде, бурни вјетрови од даха Божјега, олује од Његове мисли, тамне ноћи од Његове стопе. Народ је постао од Адама, од његове главе цареви, од груди кнежеви и бојари, а од Адамових кољена сељаци.“

„Њему се сви цареви поклонеше. „Хвала теби, мудри и премудри царе Давиде. Још нам нешто кажи и повјери:

„— Који је цар над царевима цар? Која је земља свима земљама мајка? Која је ријека свима ријекама мајка? Која је гора свима горама мајка? Који је град свима градовима мајка?“

Овдје Прстен баци крадимице поглед на цара, који изгледаше сасвим сањив. Он би изријетка отварао очи, па их опет склапао, бацивши сваки пут на слијепце оштар, испитујући поглед.

Прстен намигну на Коршуна и продужи:

„Њима одговори премудри цар Давид. „И то ћу вам, браћо, казати и повјерити. Голубина књига каже: да је Бијели Цар

над царевима цар, вјерује вјеру православно, вјерује у Мајку Богородицу и Свету Тројицу. Њему се све државе клањају, његова је власт над свом земљом и васеленом. Света Русија је свима земљама мајка, у њој се граде свете цркве и сабори. Океан је свима морима мајка, на сред њега има Света Саборна црква, а у њој мошти римског папе Климентија, обишао је Океан око све земље, све су му се ријеке поклониле. Јордан је свима ријекама мајка, у њему се крстио сам Исус Христос, цар небески. А Тавор је гора свима горама мајка, на њему се преобразио Исус Христос, и показао своју славу ученицима. Свима је градовима мајка Јерусалим, јер је он у сред земље, у њему је саборна црква, у њој Гроб Господњи, у гробу ризе Христове.

Прстен опет погледа на Јована, чије очи бјеху затворене, дисање равно, изгледаше да Грозни спава. Прстен гурну лактом Коршуна. Старац учини један, два корака напријед. Прстен продужи попијевајућим гласом:

„Њему се сви цареви поклонеше. „Хвала теби, круно наша, мудри цар Давиде. Још нам кажи, која је риба свима рибама мајка? Која је птица свима птицама мајка? Која је звијер, над звјеровима звијер? Који је камен камењима отац? Које је дрво дрвећима мајка? Која је трава свима травама мајка?“ Њима одговара премудри цар Давид Јевсејић: У нас је кит риба свима рибама мајка, на три кита сва земља стоји; Јестрафиљ птица је свима птицама мајка, та птица живи на сињем мору, кад се она помакне цијело се море узбурка и потопи бродове, кад се она у 2 сахата по поноћи залепрша, тада запјевају сви пијевци на земљи.“

Прстен погледа Јована. Цар лежаше склопљених очију и отворенијех уста, као кад се спава. У то вријеме угледа Прстен кроз прозор, како гори Слобода Он лагано гурну Коршуна, који се још један корак примаче цару.

„У нас је Индра-звијер (продужи Прстен) над свима звјеровима звијер, он је на земљи као сунце на небу, роговима копа земљу, и тако пушта воду, да је људима пиће. Свима је камењима отац Алатир-камен. На томе је камену сједио Исус Христос, кад је држао проповиједи својим апостолима. Кипарис је свеме дрвећу мајка, од тога је дрвета учињен крст, на коме је распет Цар Небески, између два лупежа, два разбојника. Свима је травама мајка Плакавац-трава, јер кад је ишла Мајка Богородица да види распетог Сина, плакала је путем, и од њених светих суза проникла је плакавац-трава. Од коријена те траве, у нас, у Русији, граде крстиће, а носе те крстиће старци, и други побожни људи . . .“

Овдје Грозни дубоко уздахну, али не отвори очи. Пожар бјеше јачи. Прстен се стаде бојати, да се свијет не узбуди прије, него узму кључе. Али се сам не смјеше макнути, да му цар не би по гласу осјетио покрет, него само показа Коршуну на пожар, затим на Јована и продужи:

„Њему се сви цареви поклонеше. „Хвала теби, круно наша, премудри цар Давиде.“ Затим му рече цар Владимир: „Још ми кажи, премудри царе, шта ми ноћашњи сан значи, снијевао сам, да се побише двије животиње, једна бијела, друга црна, па бијела надвлада црну.“ Њему одговори цар Давид: „Бијела звијер, то је правда, а црна кривда, правда је кривду побиједила, и отишла Богу на небо, а кривда је остала на земљи. Ко живи правдом тај добија царство небеско, а ко кривдом, тај је одређен на вјечите муке.“

Зачу се Јованово хркање. Коршун пружи руку царскоме узглављу. Прстен се примаче ближе прозору, па да својим неумјесним ћутањем не би прекинуо царев сан, он продужи причати једнаким гласом:

„Њему се сви цареви поклонеше: „Хвала теби, премудри цар Давиде, још нам кажи, који се гријеси праштају, а који

не праштају?“ — „Има разних гријехова, рече им Давид, а најтежи су: прво, ко се свађа са крштеним кумом; друго, ко псује свога оца и мајку; треће, ко . . .“

У тај мах цар отвори очи. Коршун одмаче руку, али бјеше касно, његов се поглед сусрете са царевијем. Као под упливом неће магнетичке силе, они гледаху дуго један у другога.

— Слијепци! викну цар, и скочи на ноге — трећи је гријех, кад се ко учини слијеним и сироманком, па лупешки улегне у цареву спаваћу собу!“ Он удари својим оштрим штапом Коршуна у прси. Стари разбојник се заљуља и паде.

— Хеј! викну цар, вадећи из Коршунових груди оштрицу од штапа.

Утрчаше наоружанп опричници.

— Хватајте их обојицу! нареди Јован. Маљута, као разјарено псето нападе на Прстена, али га овај врло вјешто удари у трбух, изби ногом стаклени капак на прозору и скочи у башту.

— Опколите башту! Хватајте разбојника, викаше Маљута, превијајући се од болова, и држећи се објема рукама за трбух.

Опричници подигоше Коршуна. Цар не скидаше са њега својих закрвављених очију — бјеше врло страшан.

Престрављене слуге држаху свијеће у рукама.

Кроз разбијени прозор виђаше се пожар. Слобода се бјеше узнемирила. Звоно јављаше становницима да гори Слобода.

Коршуна придржаваху опричници. Он бјеше набрао обрве и гледаше у земљу; кошуља му бјеше сва ишарана крвљу.

— Слијепче! — рече цар — говори, ко си и шта си намјеравао од мене да учиниш?

— Немам шта крити, рече Коршун. Намјеравао сам да узмем кључе од тамнице, али теби не бих ништа учинио.

— Ко те посла? Ко су твоји другови? Коршун га храбро погледа.

— Господару! Кад сам био млад, пјевао сам једну пјесму. У тој пјесми цар

пита храброга јунака „ко су му другови?“
А он он одговара: имао сам четир друга;
први ми је друг црна ноћ; други...

— Доста! прекиде га Маљута. — Видјећемо, шта ћеш запјевати, кад станемо твоју кожу дерати! Ама врага, чини ми се, да сам ја негдје и прије виђао ову коврчасту главу!

Коршун се осмјехну и поклони Маљути.

— Видјели смо се ми, баћушка Маљута, видјели смо се, ако се сјећаш, у Поганој Лужи!

— Хомјаче! викну Маљута своје слуги. — Узми овога старца, па се онако својски проразговарајте, и упитај га зашто је изволио посјетити његову царску милост. Сад ћу и ја сам доћи.

— Хајдемо, стари, — рече Хомјак, и шчепа Коршуна за врат — хајдемо, да се мало проразговоримо!

— Чекај! рече Јован. — Ти ми, Маљута, чувај овога старца, немојте га много мучити да умре. Ја ћу му измислити казну невиђену, нечувену; такву казну да ћу и тебе, Маљута, зачудити!

— Захвали, псе, цару! — рече Маљута Коршуну. — Можеш још поживити. Ми ћемо ти ноћас само жглобове заврћати!

Он и Хомјак изведоше Коршуна.

У то вријеме Прстен, користећи се општом забуном, прескочи преко баштене ограде и упути се тамници. Нигдје живе душе, свак бјеше отишао пожару. Промичући пажљиво поред тамничкога зида, Прстен се спотаче на нешто мекано, и напипа убијена човјека.

— Атамане! прошапта и примаче му се онај риђи пјевач, што га је срео са Коршуном још при уласку у Слободу. — Ово сам ја стражара убио. Дај брзо кључе, да отворим тамницу, па онда збогом идем пожару, да што год са друштвом ограбим. Гдје је Коршун?

— У царевим рукама! рече кратко Прстен. — Све је пропало! Купи друштво, и бјежи! Тихо, ко је ово?

— А ја! рече Митка и примаче им се.

— Бјежи, будало, док си жив! Бјежите сви из Слободе! Састанак код кривога дуба!

— А кнез? отегну Митка.

— Магарче! Чујеш ли, све је пропало! Коршуна су ухватили, кључе добили нијесмо!

— Их, као да је тамница затворена!

— Како то? Зар није? Ко је отворио?

— А ја!

— Шта, будало? Паметно говори!

— Шта ћу ти говорити? Дођох, нема никога, стражар отегао мртав ноге. Мислим: дај-дер, болан Митка, пробај, јесу ли тврда врата? Упри, упри раменом, а моја ти се врата, колико су дуга и широка извалише.

— Будало, будало! ускликну Прстен. — Право су рекли на будали свијет стоји. Блесане! Блесане! Прстен узе Митка за главу, и пољуби га у оба дебела образа; Митка се хладнокрвно отра о рукав.

— Хајде за мном у тамницу, а ти — рече Прстен риђему пјевачу — ти буди на стражи. Ако би што било, звизни.

Прстен улезе у тамницу. За њим се ували и Митка.

Осим првих врата бјеху још двоја врата, али се ова, као слабија, још лакше извалише, под снажним Миткиним раменом.

— Кнеже! рече Прстен, улазећи у подземље. — Устани!

Сребрни помисли да су дошли, да га воде на казну.

— Зар је већ свануло? упита он. Или ти Маљута не можеш да чекаш сванућа?

— Ја нијесам Маљута — рече Прстен. — Ја сам онај, кога си ти од смрти спасао. Устај, кнеже. Вријеме је скупо. Устај, ја ћу те извести.

— Ко си ти? упита Сребрни, — ја те по гласу не познајем.

— Није ни чудо, кнеже; како ћеш ме запамтити. Само устај. Нама није до оклијевања.

Сребрни ништа не одговори. Он помисли да је то неки Маљутим слуга, који му се изругива.

— Зар ми не вјерујеш, кнеже? продужи Прстен. Сјети се Међедовке, сјети се Погане Луже: ја сам Вањуха Прстен!

У кнежевим се грудима разли радост. Заигра му срце за лијепом слободом и животом. Преставише му се пред очима поља, шуме, нове славне битке и, као сунце сјајан, дивни Јеленин лик.

Већ је скочио са земље, хтједе да иде за Прстеном, али се сјети заклетве, коју даде цару, и крв му јурне у срце.

— Не могу — рече он — не могу ићи за тобом. Обећао сам цару, да никад побјећи не ћу, да ћу, ма гдје био, покорно очекивати његов суд.

— Кнеже! рече зачуђени Прстен. Немам кад да се шалимо. Моји ме људи чекају. Сваки сувишни тренутак може нам главе доћи! Сјутра ти је казна! Још има времена: устај, хајде за нама!

— Не могу! рече снужено Сребрни. Ја сам се заклео и пољубио царев крст.

— Бојарине! изадрије се љутито Прстен, — ругаш ли ми се, шта ли? Ради тебе

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

сам запалио Слободу, ради тебе изгубих најбољег помоћника и друга, ради тебе ћемо можда сви главе изгубити, и ти још не ћеш? Зар ми дођосмо ради твога изругивања, је ли? Ја ћу ти дати. Пошљедњи те пут питам, хоћеш ли ићи, или не?

— Не! рече тврдо Сребрни и леже на земљу.

— Не? понови Прстен, и шкрину зубима. — Не? А ево да хоћеш! Митка, носи силом! Прстен нападе на кнеза и свеза му уста својим пасом.

— Сад се не ћеш противити! рече он злобно.

Митка узе Сребрнога у наручје, и као малено дијете изнесе га из тамнице.

— Брзо! Хајдемо! рече Прстен.

На једној улици сретосе их опричници.

— Кога носите? упиташе они.

— Једнога грађанина убила греда на пожару — рече Прстен.

При изласку из Слободе заустави их стражар. Он хтједе викнути, али га Прстен уби на мјесту, и разбојници изнесоше сретно кнеза Сребрнога из тамнице.

ЈЕДАН „РУКОПИС“ О БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

— Др. Миленко Р. Веснић —

Идећи прошлога љета на другим пословима у краљевској Библиотеци у Кјемхавну ја сам у прегледу рукописа о Турској наишао и на бр. S. Fol. 340e, под којим је стајао овај запис: *Chauvette Desfossés, Description statistique de la Bosnie*, и у загради: *E donatione B. Zimmermanni, 1865.*

Мислим да није потребно да нарочито истичем, колико сам овим находом био обрадован. Јер ма да

нијесам ни мало стручњак у географији, ја се ипак радо бавим свим што се односи на српске земље, нарочито оним, што о њима има у туђим књижевностима и библиотекама. С тога сам готово из руку отео врло услужном данском чиновнику лијепо повезану књигу у четвртину, на којој је златним словима био исписан овај натпис: *Description statistique de la Bosnie par M. Chauvette Desfossés, chancelier du consulat*

général de S. M. l'Empereur et Roi en Bosnie. — Почео сам је читати на душац и одмах сам у историјском уводу наишао на појединости које су ми се чиниле нове, као на пр. она да су преци данашњих Бошњака некакви „Пацинаци“ (Patzinaks). Што сам, међутим, даље читао и од времена на вријеме прелиставао овај рукопис, о чијем сам преписивању већ говорио с једним преписачем, тим се у мени све већма порађала сумња о његовој изворности и аутентичности. За изворни посао рукопис је био и сувише читак, готово калиграфски; уз то је било на појединим странама неоснованих прекида и продужења послје неколико чистих листова. Из историје овога рукописа могао сам дознати само толико, да га је дворској библиотеци поклатио неки г. Е. Цимерман, руски дипломатски чиновник, који је у своје вријеме био са службом у пријестоници Данске.

Послије свега мени је сад остало прво да сазнам: ко је био овај Шомет Дефосе, и за то сам на прво мјесто потражио обавјештења у *Nouvelle Biographie générale depuis les temps les plus reculés jusqu' à nos jours*, и ту сам у књ. X. од 1854. (по подацима из *Bulletin de la Société de Géographie*, март 1842.) наишао на ове податке:

Шомет Дефосе рођен је 18. јуна 1782. а умро на мору 4. октобра 1841. Пошто се био приуговорио као што ваља, ступио је у школу за изучавање источних језика те је већ год. 1803. пратио ђенерала Брина, који је путовао у Цариград као посланик. Он је поступно био именован потконсулом у Букурешту, консулом у Травнику, за тим у Штетину итд. Од 1823. до 1825. путовао је за оно вријеме врло дуго и тешко по Нор-

вешкој, Шведској и сјеверној Русији и вратио се у Париз преко Москве, Стокхолма и Лондона. Пролазећи са сјевера на југ он је год. 1826. био постављен за отправника послова и главног консула у Лими. Послије петнаестогодишњег пребивања у Америци могао се једва вратити у своју отаџбину. Али како је био неуморан у путовању, он је најприје хтио да види Сједињене Амер. Државе, но овдје га је убрзо однијела једна опасна грозница, коју је добио у Панамском Заливу.

Пријатељ науке а обдарен уз то особитим памћењем, Шомет Дефосе је, као што се прича, знао више од двадесет језика; све је готово европске говорио, а био је вичан и источнијем нарјечјима. Он се користио својим путовањима те је скупио и уредио приличну збирку дјела о језицима, књижевности и историји Скандинавије и Јужне Америке. Год. 1822. штампао је своје *Пушовање по Босни у год. 1807—1808.*; за тим је написао један оглед *О трговини у Норвешкој* итд. Он је уз то био прибрао грађу за историју Чили и Перу, али га је смрт у даљем раду на њој омела.

Овим „откровењем“ је моја сумња још већма појачана. На срећу је у овој библиотеци било при руци у брзо и штампано дјелце, које је носило наслов: *Voyage en Bosnie dans les années 1807. et 1808. par M. Amédée Chaumette-Des-Fossés... autrefois chancelier du consulat général de Bosnie etc. Paris 1822. 8° 155.* Из предговора пишчевог дознајемо још, да је он провео пет година на Балканском Полуострву прије него што је дошао у Травник, и то било у Цариграду било по другим мјестима у Турској. И тек упоређењем живота по разним покрајинама Турске он

је могао као што ваља проучити Босну и Херцеговину. „Овдје нудим, вели он, плод мојих скромних посматрања.“

Послије недугог упоређивања ја сам дошао до неоспорног закључка, да је „рукопис“ S. Fol. 340e, прост пријепис једног штампаног дјела. За тим сам утврдио да је пријепис непотпун и да је погрјешан, што би дало повода мишљењу, да преписач није био Француз.

Љубазни управник није био јако

Биоград, Св. Сава 1898.

обрадован тиме, што је из списка рукописа морао да избрише један, који је сматран за особиту ријеткост; али је и њему истина најмилија, те ми је на тој услузи врло љубазно захвалио. О дародавцу овога „мућка“ нисмо даље могли дознати ништа. Сложили смо се у претпоставци да ће повод овој обмани једне одличне библиотеке бити по свој прилици у жудњи за каквим одличјем.

Сама књига Дефосеова заслужује велику пажњу.

ЗБИРЧИЦА О ОРУЖЈУ

— Лука Грђић Бјелокосић —

(НАСТАВАК)

„Garabin — је ili најминји (најманји) топ ili најшира пушка“.

Гарубин се чује у народу а не „гарабин“, а гарубин се пјева и у народнијем пјесмама.

„Па узима пушку гарубина,

Који ждере литру тученика

И дванајест синцирли куршума.“

Гарубин није никада био нити ће бити топ, нити га ко у топове убраја. Гарубин је једна од најкрађијех великијех пушака. Њега су носили коњаници о јабуци на седлу, поред кубурлука. Долази од ријечи *карабинер* (талијански коријен). Његова је цијев сведена на младицу. На отвору је широка, да би могло у њ готово кокошиње јаје уљећи, а при фаљи је сведена на танко, мало дебља од човјечјега прста. Он се није пунио обичнијем куршумима, него или пресјечцима од куршума или окрупњом сачмом. Он у широко разбаци олово, те би коњаници, када би јуришили у пјешаке,

из њега пуцали, јер се је могло из њега више људи убити или изранити.

„Handžar — dugi pož“.

Додуше, ово је име данас пренесено на све дуге ножеве, али је прави *ханџар* нешто покраћи од другијех великијех ножева, као *бјелосанаца*, *црносанаца* и т. д. Ханџари су били богато сребром и разним камењем, — највише мерџанима — украшени, и кадшто и позлаћени. Гвожђе му је до половице оштро са обје стране. Њега су носили богати људи, који нијесу имали право сабљу носити. Сабље су носиле спахије, бези и алајбези. Ага већ није смио сабље носити.

„Inelija — bijela puška“.

Инелија није само бијела пушка, него свака војничка дугачка пушка, острагуша или капаклија. Сва три су имена сковања по *пезиним својствима*. — *Острагуша* што се острага пуни, (народ је тако највише и зове); *капаклија* што има капак, који

се отвара и затвара, кад се фишек меће или фишечина вади; а *инелија* је од турске ријечи *ине* — игла. — У сваке острагуше је кроз капак једна игла од челика. Када се пуца у ову иглу удари хабер а игла у капсолу на фишеку, те тако капсолу разбије и ватру у барут дадне.

„Ingelenka — је kovana u „Inglenskoj“, od koje је i ime dobila“.

Ја у народу нијесам никад чуо „ингленка“ него *инглезаца* или *инглезуш*. И то је исто што инелија или острагуша, само су нешто бољег квалитета, него оне друге, које су турски војници носили. — Ове су пушке још називали и глухарама, јер веле да се добро не чују, кад пуцају. Цијев јој је модра (каламидана).

„Jatagan — овећи пољ“.

Јатаган није овећи нож него је то баш прави велики нож. То му је провинцијално име у Црној Гори, те тако већином тамо сваки велики нож зову.

„Караклија — пушка са карком, kuršum (tane) valja да има 18 drama i koga он ubije (razumije se omjeri pogodi) taj više не ostaje u životu.“

Капаклија је истина пушка на капак, и то је она иста инелија о којој сам гори говорио. Ни у какве капаклије нема у зрну 18 драма.

Једине су биле неке *лунше* или *ерзелије* (пушке на капсолу) у којих је било зрно толико тешко, али се оне нијесу могле звати капаклије, јер нијесу имале капка, него су се озго на цијев пуниле и са капсолом пуцале.

Таковијем пушкама била је наоружана турска војска о славном гра-

ховском боју, али од како су изашле острагуше, (а од тог има близу тридесет година), те пушке војници нијесу носили.

Једине су били заштије који су су се тијем пушкама у потоње дане турске владавине у Босни служили.

„Kasatura mala i velika — askersko (vojničko) је оруђе.“

Из овога описа не знамо какво је то оружје. Онај који не познаје оружја, ни турскога језика не ће знати или је то топ, или пушка, или сабља. — *Касатура* је кратка војничка сабља, која се мјесто бајунета на пушку натиче. Носила се је уз бедру.

„Ledenjače — od najboljeg су i najčistijeg srebra, čije се srebro bijeli i prelijeva као led. Malo су zaostale iz a zlatara.“

По овоме опису не знамо ни ово оружје какво је, само што би се рекло да је сво од сребра али ни то није у ствари, јер да је сво од сребра, онда не би било употребљиво.

У *ледењача* или *леденица*, како се такођер често чује, оправа је од сребра а чарак и цијев од гвожђа и челика као и у осталијех пушака. Оне су мале пушке, и носе се у пасу. Шпатља им је потања од шпатље свијех другијех пушака, осим у шиље.

„Маџ, — орченито је име за свако овеће оштро гвожђе.“

Мач није „опћенито“ име за свако оштро гвожђе. Он имаде баш свој посебни ков. Он је дуљи и од великога ножа и од сабље. Прав је и са обје стране оштар. Посред оштруља плоштимице олукаст. Држало му је од гвожђа а на држалу браник гвозден за руку.

ОЦЈЕНЕ И ПРИКАЗИ

Поротник,

гласник кривичних догађаја и суђења. Уз сарадњу српских правника и књижевника уређује Милан Ст. Марковић. Година I. Број 1. Биоград. Штампарија Мите Димитријевића. 1898. г. Стр. 40.

Предузећа овакве врсте нису новина у нашој књижевности. *Криминална Библиотека*, коју је издавао Аксентије Мијатовић у седамдесетим годинама, почела је низ књижевничких издања, којима је, више мање, био циљ, да различним крвавим страхобама драже нерве простијих читалачких кругова. И та је библиотека имала свој план, као и многе друге, али је он тако мало казивао, као и садржина написа, који су у њој излазили. За њом је, последице више година, дошла *Црна Библиотека*, у којој су, поред више безначајних књижевних криминалитета, биле штампане и двије приповијетке, једна пок. Манојла Призренца, а друга Пере Тодоровића, које су вјештом обрадом унијеле доста свјежине у ону трулеж поиздохватану из разних пљеснивих углова већином њемачке књижевности. Али нити је прокопсало прво, ни ово друго предузеће, ма колико да је овоме другом и реклама била при руци. Читаоци су сами осјетили монотонију те књижевне врсте, па ма на како разне начине да се она служи. Те су библиотеке, последице, замијењене издањима појединих дјела, од којих су нека, чему се није чудити, имала и спољњег успјеха. Па, ипак, као да је и томе прошло вријеме, јер се тим престало, а почело се с новим средствима. Чувена чачанска парница била је повод да се покрене *Хайдучија*, коју издаје Пера Теодоровић, и у којој се, потанко, саштава цио тај занимљиви процес, а мање и незнатније појаве исте врсте биле су претекст за издавање илустрованог *Полицијског*

Гласника, који би за Биоград требало да буде, од прилике оно, што су за Лондон или Њујорк тамошње *Police News*.

Уз ова два пошљедна дошао је и *Поротник*, који је покренут као побочни орган правничком часопису *Браничу*. У каквом је специјалном циљу покренут овај нови гласник може се видјети, или требало би да се може видјети из позива на претплату. И одиста, тамо се и каже: да се у овоме гласнику неће доносити т. зв. „криминални романи или приче, које су се почеле и код нас ширити, а које су, ако не од штете за естетични укус и опште образовање, оно извесно без сваке користи.“ Мјесто тако штетних написа, — *Поротник* ће доносити обраду само оних „кривичних догађаја, који су се заиста десили, који су кроз судницу прошли, који се у архивским актима чувају, а у књижевности обрађују и публикују“. Оваку намјеру г. Марковић образлажава тим, што, вели, „ни писци, ни песници, при најсјајнијој моћи свога уобразиља, не могу измислити оне догађаје, који се у природи развијају, ни нацртати оне карактере, које живот у свима својим појавама, добрим или злим, на површину избацује“.

Мени се чини да је потребно мало више зауставити се код овакве класификације, или, још боље, код овакве збрке, каква се види у подјели, коју је г. Марковић желио да учини. „Криминалне романи или приче“ он на кратко оглашава као штетне и по „естетични укус и по опште образовање“, а „криминалне догађаје, који су се заиста десили и кроз суд прошли“, он сматра не само да су од „великог значаја за изучавање кривичнога права“, већ као што на једном мјесту прије тога вели, „то је студија пуна интереса и поуке за правника и судског лекара, за философа и педагога — то је богат извор студије у правничком и психолошком погледу.“

Да је ово разликовање погрјешно, то је тако сигурно као што је неоспорно да је то новитет на који г. Марковић има право патернитета. Јер ако су криминални романи или приче заиста штетни по естетичко и опште образовање читалаца, онда би било врло чудно, а не мање, врло тешко моћи указати на ма какав доказ или разлог, зашто у толикој истој мјери не би у тим истим правцима били штетни и белетристички обрађени криминални догађаји, који су се збиља догодили, о којима се спомен чува у актима по архивама, и који су прошли кроз суд?

Откуда би то могло бити разлика у пошљедицама само због тога, што би се ток једног злочина испречао по судским актима, или, у другом случају, сасвим слободно, без њих. За читаоца је у ствари, са свим свеједно, је ли се догађај, који се прича, десио или није. Читалац увијек претпоставља да се догађај или десио, или — што је за утисак на његов морал једно исто — да је могућан да се може, или да се могао десити. А за његово интересовање главна је обрада. Та обрада, пак, зависи од пишчеве даровитости, који је, у случајевима за које пледира г. Марковић, ма какав истражни судија, секретар или писар, са више или мање способности да се задуби и да умотри све мотиве онога што се десило, а у осталим случајевима он је пјесник, приповједач или романсијер, који догађају, десио се он или не, даје zgodну форму а са описом и анализу, која за нас и представља поглавиту вриједност испричаног. О томе, да ли се сам догађај десио, или, да ли се десио баш онако како нам се прича, за нас је са свим споредна ствар, те је, отуда са свим споредно и питање: да ли се доиста догодило и кроз редовне судове прошло оно што нам Едгар Ален Пое прича у новели *Злочин у улици Морг*, *Тајни Марије Роже* или Достојевски у *Злочину и казни*. Неоспорно је, пак, да има и таквих случајева, да ће опис каквога

догађаја дати повода да читалац размишља не толико о његовој аутентичности колико о његовој вјероватности у опште. То су случајеви, кад је злочин или сам по себи и сувише неспретно смишљен и изведен, или га је неспособан и рђав описивач (није zgodно назвати таквог човјека књижевником) тако представио, да се губи сав интерес читаочев. Zгодан примјер за то била би трећа и пошљедња прича у овој свесци *Поротника*, чији се догађај, како нам се вели, десио пре извјесног времена у Јужној Угарској. Злочин који се прича у овом напису под насловом *Све ће јарко проказати сунце*, и ако се доиста десио, истрагом утврдио и кроза суд прошао, тако је над сваким поређењем неспретан и писан са таквом оскудицом и најлошије и најбаналније репортерске вјештине, да читаоцу збиља изгледа невјероватно глуп и немогућан, и, у исти мах, један деманти онога, што је г. Марковић рекао без оградe за криминалне догађаје, који су се заиста десили и судским актима утврдили. Занимљиво би било знати, о каквој је користи за читаоце мислио уредник *Поротника* кад је свој угледни број украсио саопштењем овога догађаја из Јужне Угарске.

Аутентичност кривичног догађаја, дакле, нити је, нити се може узети као мјерило о вриједности дотичнога списка ни у ком погледу, па ни у погледу утјецаја цијеле те врсте књижевности на морал и на интересовање читаочево.

„Was sich nie und niemals hat begeben —

„Das allein veraltet nie“.

Да ли, пак, криминална литература у опште подиже и кријепи, или подрива и слаби морал друштва, то је питање засебно, у које ја и немам намјере подробније улазити. Ако се у начелу призна, да област књижевних мотива не треба сужавати искључивањем криминалних приједмета, онда је и на питање о вриједности те врсте литерарних објеката већ тим самим дат одговор. Што се мене тиче, ја

држим, да ту слободу избора неће нико хтјети ограничавати, изузимајући уредника *Поротника*, који, како изгледа, има о томе своје нарочите погледе, и кога бисмо, можда, могли уврстити и у ону секту моралиста, који би из области књижевне хтјели да прогнају и прељубу, не би ли се на тај начин што лакше и сигурније одржала чистота и неприкосновеност брака.

О осталој садржини ове прве свеске — мислим на она два превода са њемачког — ваља ми поменути, да је *Разбојништво с убијствои*, од д-ра Ф. О. Шварца, преведено доста траљаво, и да би и граматица и синтакса српска могла бити боља.

То би било жељети у толико више, што је, како изгледа *Поротник* намијењен образованијем дијелу читалаца, који ће на српски превод, можда, више пазити но што су пазили преводиоци. *Ко је убица?* од Павла Линдау, није ни превод, већ извод из повеће студије тога писца, коју је он написао, ако се не варам, још као уредник једних паланачких новина, а за тим је — ако је тачан навод на стр. 36. — прерадио и издао у засебној књизи. Од три рада који представљају садржину ове прве свеске, овај од Линдауа је и једини, који заслужује пажњу, али и бољи српски превод.

Биоград.

Harry.

КРОНИКА

Књижевност

СЛОВЕНСКА

Српска

Летопис Матице Српске, књига 193. прва свеска за 1898. г., изишла је са овим садржајем: I. Из прошлости српске школе, од Ђорђа Магарашевића; II. Устројство ц. кр. тителског крајишког шајкашког батаљона за доба народног покрета 1848—49. г. од А. Букића; III. Ричард III. Трагедија у пет чинова. Написао В. Шекспир, с енглеског превео Др. Лаза Костић; IV. Велики Варварин (Тодор Михаиловић Достојевски) од Марка Цара; V. Прилози за историју Црне Горе (Из одношаја с Арбанијом), од Марка Драговића; VI. Јесење Елегије (трећи дпо) пјесме Јована А. Дучића; VII. Приморска обличја. Пијеро Дзанза, од Сима Матавуља; VIII. Писма Ђуре Даничића Јовану Бошковићу, с допунама за штампу, приредио Ђорђе Магарашевић (наставак) IX. Умјетност: Сеоба Србаља, велика слика Паје Јовановића. Приказ Драгутина Ј. Илића; X. *Књижевност*. Марко Цар: Моје Симпатије. Књижевне слике и студије. Оцјена д-ра Каменка Суботића; Минералогја за

средње школе од Драгутина Антића и Николе Ракића. Оцјена Стевана Милованова.

Типик Хилендарски, по препису епископа Димитрија (оштампано из XXXI. споменика Срп. Краљ. Академије) Београд 1898. — Послије пријеписа јеромонаха Евстатије и Архимандрита Леонтија, јавља се ето и по трећи пут у штампи ово дјело из најстарије перијоде српске писмене књижевности, познато у својој повјесници под именом *Хилендарски Типик Св. Саве*, с тога, што се држи да је, осим познатог животописа свог оца светог Симеуна (Немање), и ово дјело из књижевног рада св. Саве, писано за нарочите потребе српског Вилиндара. Овај пријепис праћен је предговором еп. Димитрије, у којем се износи једно интересно расправљање о аутентичности досадањих пријеписа и о постанку ове знамените књиге.

Празноверство, његове последице и утицај на народни живот, написао је Милан Ј. Путниковић сврш. богослов и учитељ у Србији. Књига ће бити подијељена на 14 чланака у којима ће бити говора о појму празновјерства, његовој историји, његовим узроцима, утицајима на вјеру, на друштво и обичаје: о празновјерству пред науком и пред законом; његовим злим примјерима у страном и нашем народу; његовим пошљедицама; средствима за његово суз-

бијање и т. д. — Цијена ће бити 0:80 п. дин. или 1 круна. Скупљачима шеста књига на дар. Новац се шаље писцу у *Лиге*, преко поште *Смедерево* у Србију.

Пошљедна писма Јакова Оргиса, дјело славног Талијанца Уга Фоскола, превео је г. Стево В. Врчевић, секретар окружног суда у Никшићу, и позивље на претплату. Дјело ће изнијети 8—9 табака. Издати ће до Ђурђев-дана о. г., а стаје 70 новч. са поштарином.

О суверености, уводно предавање из државног права Слободана Јовановића, ванредног професора Велике Школе. Београд. Штампарија Св. Николића, Обилићев венац бр. 2. 1898.

Земљораднички пријатељ, уређује Јаша Томић. Излази сваког првог дана у мјесецу. Стаје годишње 2 фор., на пола године 1 ф., на три мјесеца 50 нч. Претплата се шаље администрацији у Нови Сад.

Овај лист није, као што би се рекло по натпису, стручан лист за земљорадника. О агркултури: енологији, помологији и како се већ све не зову оне практичне науке с којима се укршта тијесно живот земљорадников, нема ту ни спомена. *Земљораднички је Пријатељ* зато више лист за пријатеља земљорадникова него за самог земљорадника. И без богзна како исцрпних излагања и широких погледа, какви се виђају у страним листовима ове врсте, ипак се у овом часопису лијепо бистре многе потешкоће тежакове свакидањице и износе здраве мисли о побољшању његовог стања. То је оно с рапта бисмо га топло препоручили сваком пријатељу тежаковом из ових крајева, у којима је тежаков живот и положај до сад изнад сваке принове и заузимања за његов бољитак. Лијепи чланци за које његово уредништво заслужује свако признање, као они о оснивању земљорадничких задруга, било би преко потребно да се и у нас читају.

Владалац и народ, крунисање и миропомазање владаоца, дужности његове и народне, написао епископ жички *Сава Дечанац*. Београд 1898. Цијена 2 дин. — Београдско *Дело* одриче овом раду великог родољуба епископа Саве, сваки научни карактер и напомиње о многим неискривостима и недостацима у расправању тога историјског питања.

Грчки и латински писци у преводу, уређује Спира Калик, проф. I. — *Корнелије Ненот*: Живот славних војсковођа, превео и објаснио Спира Калик, професор. Београд 1897. — 8^о стр. V. 160. Цијена 2 динара.

Суђења у књажевини Србији пре писаних законика Пожаревачког магистрата. Скупио и уредио Ст. Максимовић. Пожаревац. Штампарија Ђорђа Намовића. 1898. Цијена ?

Сплет Пупољака. Написао Михаило П. Анокић. Цена 35 новч. Сомбор. Штампарија Ферд. Битермана и сина. 1897.

Сплет пупољака без боје, без мириса, зелених и незрелих, у којима сунце истинског осјећања није још било у стању да оживи и измами њихов љупки хлорофил; — неколико дјечачких покушаја с афективним одушевљењем, ријечима без смисла и т. д., то вам је књига ових пјесама. И ако у неколико строфа *† Војиславу Ј. Илићу*, пјева „писац“ ове књиге како му се јазно *геније из гроба* (геније из гроба!), дух бесмртног пјесника Оргије и молио га: „Колко је можно песме певајте“, то је ипак ова књига најчистији деманти сваке инспирације „с вишег“. А како је сво већ трећа књига пјесама за годину дана из ђачких пера, и како би то, прије ли пошље ли, постала једна зараза за нашу школску одраслију младеж, за овакве пупољке не вреди друго него мраз. На тај начин избиће можда младица на другој страни, којом ће нам оваки пјесници боље користити.

Прештампавања. Цон Тура и цон Спира, приповијетка Стевана Сремца, која је излазила прије у београдској *Будућности*, излази сад поново у *Бранковом Колу*. — *Како је постао кајитарлук*, приповијетка Јанка М. Веселиновића, штампана у 4. броју Јанкове *Звезде*, прештампања је у *Босанској Вили*. —

Хрватска

Osnova за sabranje i proučavanje gradje o narodnom životu. Napisao Dr. A. Radić. (Preštampano iz II. sveska Zbornika za narodni život i običaje južnih Slavena) U Zagrebu. Tisak dioničke tiskare 1897.

Ова основа је нацрт по коме ваља да се испитује народни живот и обичаји Јужних Словена. У њему су систематски поређана питања по којима се даје сазнати све оно што би тешко било докучити без једног овако стручног и исцрпно написаног помагача. Фридрих Краус, познати етнограф, дао нам је, додуше, и прије г. Радића, један дуги низ оваких питања, која је наштампао потоњих година у *Бос. Вили*; но ова *Osnova*, која изгледа да је и шира и потпунија, добро је дошла свакоме, ко прибירה грађу за познавање народног живота, његових обичаја, умотворина и т. д. Нарочито је овака књига потребна оном колу учитеља, свештеника и других наших радника на том пољу, који се јављају из ових крајева, чији је народни живот ризница најљепших обичаја и најдивнијих умотворина српског народа, а још увијек неиспитан и неисцрпљен. Она ће им помоћи да им се не отме од приблишке многа ствар знаменита и потребна, а помоћи ће им и да многу ствар не схвате и не приближе рђаво, као што се то чешће догађа. Нека је за то ово дјело најтоплије препоручено.

Po moru, napisao Dr. A. Tresić Pavičić. Sarajevo. Zemaljska štamparija 1898. Ciena 1 kr.

Д-р Тресић Павичић је један од оних писаца, који су више хваљени а мање читани, каквих је

чешће пута и у нас бивало. То пада у очи када сравнимо критику са његовим дјелима, која су разноврсна, почавши од политичког чланка и философских студија, до царства јаке, ефективне драмске и њежне лирске појезије — а то видимо и сравњујући оцјену једног иначе угледног хрватског листа о дјелу под горњим натписом, које је отштампано из *Наде*. И та хвала свједочи да су Хрвати и Срби једнокрвна браћа: има писаца који су постали чувени и као књижевници само зато, што су били бардови својих партија. Сјајну ореолу њиховог pjesничког генија освјетљава партијски огањ, али ореолу која редовно и тамни одмах над пепелом свога живодавца. — Тај неминовни закон свакако ће једном да потисне и писца *Po Moru, Kroz Bosnu i Hercegovinu, Pjesama, Gjula i sumbula* и т. д., да се начини мјеста многим даровитијим писцима његовог народа, који су међутим више читани а мање хваљени.

Словеначка

Iz luči in teme. Založil E. Gangl. Tiskal in založil Rudolf Milic. 8°. Str. 102.

Збирка pjesама Е. Гангла, кога виђамо често по словеначким часописима, јавља се засебно штампана у елегантном повезу. *Dom in Svet* љубљански препоручује те pjesме и подстиче pjesника.

Stužaji usode. Roman. Spisala Pavlina Pajkova. V. Gorici. Tiskala in založila „Goriška Tiskarna“ A. Gabršček. 1897. Cena 72 kr.

Чешка

Ku bžehum Adrie. Od Sarajeva do Dubrovnika Liči J. Trestik. Ozdobeno 63 ilustracemi a 3 obrazovými přílohami. Ilustrovali Karel Liebscher, L. Kuba a Fr. Zieger. — Obsah: Sarajevo. Krajem Bogumilů. Mostar. Na Dolni Neretvě. Dubrovnik. — 148 stran lex 8° Cena 1 zl. 50 kr. (Nakladatelství J. Ottů v Praze). — Joш мало пак ће путописи о Босни и Херцеговини постати један обичан еспап на књижевним европским пијацама. Ми и не сањасмо, да све оне гомиле путника, што из бијела свијета прелазе преко љета нашијем крајевима, дођоше зато да нас фотографишу, нацртају, опишу и изнесу пред свијет као неку поучеauté по свом животу, и један народ који заузима усамљен положај међу осталим народима у Европи. Нарочито нека њемачка и француска дјела умију да вам попабирче понеке ријетке ликове у нашем народу и преставе као тип српског становништва у Босни и Херцеговини. Тако умију и да забиљеже понеке народне сујевјерице и изнесу их као сталне обичаје, по којима ваља да се одређује степен на којем стоји умно стање народа, с којим се је пототлих година цивилизација морала да ухвати у очајнички коштац! А свијем тијем више се смјера на све прије, него да се изнесе истинита и вјерна слика

једног историјског народа, свјесног себе и својих националних тежња. Тако и *Reper*-ово дјело (кога браћа Хрвати ипак преводе), пада опет у сасвим посебну врсту дјела са сасвим посебним смјером, ког овдје није могуће помињати, али о ком је наша критика лијепо прозборила. Но што и књига под горњим натписом показује тако мало објективности и слободног пресуђивања, то је тим жалосније, што га је писао син објективног и слободног, нама братског чешког народа. С тог разлога, ово дјело није за препоруку и поред све елегантне спољашње израде, fine хартије и скупоцјених илустрација.

Iz Noveho Srbska, и опет је један путопис *Kroz Novu Srbiju*, или, како рекну Србијанци, кроз Новоослобођене Крајеве. Писац му је познати сликар Људевит Куба, који је приложио дјелу и мале лијепе акварелске сличице. Излазило је у добро уређеном чешком књижевном листу *Květí* (Цвијеће) што излази у Прагу и коме је главни уредник, pjesник Сватоплук Чех.

Vraski duše, nap. Fr. Herites. V. Praze 1898. Nakladem J. R. Vilimka.

СТРАНА

Француска

La Serbie chrétienne. Étude historique par A. d'Avril, ministre plenipotentiaire. Paris. 1897.

У овом дјелу, које је подијељено у пет глава, обухваћена је сва историјска прошлост српске цркве. Осим увода, у коме је краћи преглед српске цркве до Немањића, говори се још у глави I. О пећској патријаршији и цркви у Србији до најновијег доба; у II. О српској прав. цркви у Босни и Херцеговини; у III. О српској цркви у Црној Гори, до конкордата с Римом (1886. г.); у IV. О српској цркви у Аустро-Угарској од Чарнојевића до данас; у V. О одношајима Срба с Римом од XI до XV. вијека, крижевачкој бискупији и „Србима католицима“. — Наши црквени историчари ваљало би да не прећуте своје мишљење о дјелу, у којем је ријеч о нашој цркви у свима временима и свима крајевима српским, а које је још уз то, из пера једног француског стручњака, који је већ доста написао о православној цркви, а који ужива добар глас у колу познавалаца њене прошлости. Негачни подаци о нама, нашој цркви, њеном положају, каквих се често лађају странци кад о нама воде ријеч, не би смјели пролазити неопажени. Ми сами најпозванији смо да станемо на пут ширењу онога што није исправно и што хоће да послужи често за подлогу читавих историчарских расправљања.

Њемачка

Bibliotheca Geographica. Herausgegeben von der Gesellschaft für Erdkunde zu Berlin, bearbeitet

von Otto Baschin. Band III. Jahrgang 1893. (XVI, 4025) Berlin 1896 und 1897. H. W. Köhl. & Mark. Немачко Друштво за Науку о Земљи у Берлину има 799 чланова засједача 338 редовних чланова на страни. 53 чланова дописника и 50 почасних, свега 1244. Према овом часопису (III. св.) друштво је из давало разне потпоре научницима за путовање кроз неописане крајеве и њихово научно испитивање. Карло Ригер Штифтунг добио је годишњи трошак за пут у Хондурас. Рудолф Прице потпору за пут у Тунис и Триполис и т. д., а издаје и знамениту Bibliothec-у Geographic-у, која доноси публикације не само из пера њемачких радника на пољу те науке, него и из свијех другижих литература у своје пријеводу па и из словенских: руске, пољске, чешке, српско-хрватске и т. д.

Natalie, Serbiens vertriebene Königin. Geheimnisse von Belgrad, erzählt von A. von Kladowa. — Дражђански илустровани лист Weltspiegel износи овај роман у свом првом броју (Nr. 1. Band XVI.). У позиву на претплату, уредништво вели за свој лист да с нове године почиње с једним — höchst spannenden und sesselnden Sensations-Romane. — Вјероватно је да ће тај роман у исто вријеме изићи и у нас Срба у пријеводу и то можда и исто вријеме кад и у Нијемаца отштампано у посебну књигу. Не буде ли то, ми ћемо, његовим поводом, (кад изиђе сав штампан,) написати опширнији приказ једне колекције оваких дјела о Србима и српским владацима, која је потоњих година постала „spannend,“ „sesselnd“ и „sensations“ у њемачкој повременој штампи.

Италијанска

Baratieri Oreste. *Memorie d' Africa* (1892—1896.) con carta generale del l' Eritrea e piani di battaglia appositamente cumpilati é designati. Torino fl. 3.

L' Amore, зове се нов роман што га је написао сенатор фиорентијски и научник-антрополог Павле Мантегаца.

Il Lsgo d' Orta di G. de Agostini. Con tre carte ed una tavola. Torino.

Умјетност.

ПОЗОРИШТЕ

Царица Милица, историјска драма у пет чинова, од непознатог писца, представљана први пут на св. Саву о. г. у Народном Позоришту у Биограду.

И Корнељ и Расин и Шекспир, нарочито овај пошљедњи, сматрали су историју, по природи њезиној, као врло тра-

гичну ствар, као музеј пун страховитих ужаса. Она је била за њих богата ризница, пуна драгоцених приједмета за драму. Историја је то и послије њих остала. Само, послије Шекспира, Корнеља и Расина историјска драма не налази себи твораца. Једри, снажни, лијепи, чисти топли стихови, проткани идеалима и идејама, замјењивали су радњу. Облик даваше, често, врло често, сјајне успјехе. Створити њега тешко је, али створити добру историску драму, у којој би једна стална радња, интрига, везивала чврсто слике између себе, још је теже. Онда је потребно много изналажења у детаљима, много movement-a. Подесити облик у радњу, то је савршенство.

Царица Милица је једна драмска епизода из доба, — препуног сличних епизода, — кад на европску позорницу ступа крјепка и млада сила Ислама пријетећи да промијени лице цијелој Европи. У њој је, у седам слика, изнесено вријеме, врло кратко у осталом, од боја Косовскога, па до ступања Царице Милице у манастир.

Да прегледамо те слике.

Прве двије: срастање Бајазитово са Лазаревом кћери Оливером и савјетовање између мајке сина и ћерке о условима мира, које поставља побједилац, — само су наглашавање драме. Детаљи, који не прецизирају много.

Трећа, најљепша слика: Сабор. Царици саопштава племству Бајазитове услове мира. Језа пролази сабором слушајући диктоване услове мира. Чују се узвици: „Никад! Прије сви да изгинемо!“ Блиједе, распуштене косе, у црнини, ступи пред сабор Оливера, најсигурнији јемац за мир. И никада Српкиња није љепшу жртву отаџбини својој приносила...

Четврта слика: Вук Бранковић, зет Лазарев, претендент на српски *упражњени*, како он смјело тврди, пријесто; противник мира са Турцима; поборник савеза са Угрима.

Пета слика: У Једрену. Харем, *силнога надише*. Туговање Оливерино. Избављење Ђурђа Срацимировића, зета Лазаревог, и први пољубац Бајазитов, као награда за то.

Шеста слика: Пред градом Приштином. Вук Бранковић на бојном пољу у очи битке. Привиђање сјени Лазареве. Пропаст Вукова.

Седма и пошљедња слика: Мир је закључен. У земљи српској влада мир. Царица Милица се одриче пријестола, иде у манастир, а Стеван, њен син, прима круну.

Право да речемо, нама је непознато шта је писаца побудило, да нам прикаже баш ову епизоду из живота жене Лазарева. О Царици Милици, колико ми знамо, нема спора међу научницима. Она није легендарна личност. Она је једна слаба жена и добра мати, али нѐ и велика Српкиња. Њено одступање с пријестола, епilog драми, није никакав важан чин. Закључење мира са Турцима исто тако, јер одмах по истоме она иде у манастир, по примјеру већине српских краљева. У опште, ова епизода је врло неподесна за нас. Она је историски тачна, до ситница тачна. Научне истине, историски тачне, нису увијек довољно гипке, глатке, подесне за историску драму. Често су фаталне по успјех ове. Ради тенденције, ради гледаоца, писац историске драме не треба да се увијек држи научне истине. Ми радије гледамо дотјерану историју. Ако нам је стало до истине научне, ми ћемо је тражити и наћи на другоме мјесту. Овуд је, у историској драми треба радње; мотива силној радњи, која ће нас од почетка до краја држати, са нами се, као бујица, титрати. Одати историји скрупулозно поштовање, жртвовати јој чак и националне предрасуде, значи бити сџм ковач свога неуспјеха.

Још нешто. Нама изгледа да је ради овога писац *Царице Милице* пао у једну погрјешку: умјереност и млакост. У свима оним моментима, у којима смо рачунали на препрјерке страстима, Вуковој и Бајазитовој, дакле, на главно у драми, писац њих — препрјерке — склони. Ово прави утисак, противан ономе који би требао да произведе; изгледа, да он уништава драму само да личности у њој не страдају много. Најљепше се то види на Оливери. Она је жртва, а њене муке нису велике. Ми бисмо хтјели, да она јаче, силније осјећа ужас у великој жртви, да ову до краја принесе, борећи се између два осјећаја: гнушања према Бајазиту и љубави према народу своме. Тога нема и ми то не разумијемо. Ово у толико прије, што нам се нигда нарочито не наглашава извор снаге и љубави Оливерине према Србији.

Сем Вука Бранковића, а друкчије не би ни могло бити, личности у овој драми не разликују се међу собом у карактеру. Све иду за идејом ове драме. А отуда утисак тачности, конструктивне хармоније, али и хладноће. Отуд утисак да је Бајазит нѐ искрени, заљубљени султан, већ владар, који из политичких рачуна љуби. А противно се баш хтјело да тврди.

Писац је ове драме до ситница обазрив излагач тачних слика из краткога доба од четири године из наше историје, доба пуно поучних примјера за садашњост. Нигдје довољне снаге, бујности, срчаности, младалачке ватре и топлине. Облик је ријетко гдје лијеп у својој звучности (за ово имају поднијети један дио кривиче приказивачи). Јако нам је падало у очи сиромаштво у лијепим фигурама и у изразима, као и богатство у старим српским костимима.

Закључак: *Царица Милица* као драма нити је рђава нити је добра. Она је безначајна. Нама је дужност казати онако како је, имајући на уму: добар укус, здрав суд и лијепе обичаје. Писцу је у дужности поправљати се и радити даље. Писац *Царице Милице* има од онога трога, што рекосмо, двоје. Треће ће доћи.

Биоград.

J. M. Јов.

Разно.

Највећи хонорар књижевнички добио је неки Rudyard Kiplin од једног америчког недељног листа за своју приповијетку „Nr. 007“ из живота на жељезничким шинама. Ова кратка прича има једва 7000 ријечи а плаћено му је за њу 150 долара. На сваку ријеч пада по 20 центова, а то је нешто мање од динара.

Хенрик Ибзен, велики скандинавски писац, pjesник-драматичар славиће 20. маја своју седамдесетогодишњицу живота. Удружени најбољи књижевници његовог народа издаће велику књигу-споменицу у славу Ибзену, у којој ће, између осталих разноврсних прилога, бити и студија краља Оскара о Ибзеновим књижевним радовима.

Нови Андре. И француски плавац по ваздуху Годард одлучио се да путује балоном на сјеверни пол, полазећи од Шпицбергена. Балон обим биће 87 метара; испуњаваће га 10.000 куб. мет. воденика, а биће са 10 мањих балона окружен који ће служити као гасометар. Годард држи да ће његов балон са теретом путничким од 12.000 кг. моћи да се држи у ваздуху пуних 60 дана. С њим ће путовати још њих седморица, међу њима један хемичар, један метеоролог и један љечник. Балон би у секунди морао да пређе 4 метра, па да за 60 дана пређе пут који би износио 20.000 километара; а да се крене са свога мјеста, чекаће Годард до љета неби ли сачекао какав траг или глас о Андрејевој експедицији, који би био поузданији него они гласови, који се потоњих дана пронашаху о његовој пропасти.

МИХАЈИЛО,

Архиепископ Биоградски и Митрополит Србије,

преминуо је 5. фебруара 1898. — У њему је Словенство и Српство изгубило једног од својих првих великана, а Србија једног од оних синова, што остављају за собом најтежи бол у души своје Отаџбине; српска Богословска Књижевност изгубила је у њему једног од својих оснивача и најсавјеснијих радника, који јој дјелима својим подигоше име у свијету.

Најузвишенија идеја његовог Народа губи у њему свог храброг и истрајног носиоца. И у данима, кад јој бјеше најпотребнији, окупља се цијело Српство да заједнички проплаче над рушевинама његовог драгоцјеног живота. Јединство српског му народа у болу за њим, његовом бесамртном духу може бити најузвишенија утјеха: духовно јединство Српства у часу туге и његовом је Народу над пепелом његовог живота, а у дане у које нас оставља, утјеха најузвишенија.

С Л А В А М У !

— Исправак. Молимо да се исправе у I. броју ове погрјешке: 10 страна I. ступац. 17. редак одоздо: *позиллаше* мјесто *позумлаше*; 11. стр., II. 11 редак одозго: између ријечи *сјеверној* и *Дубровничке* уметнути ријеч *од*; и у истом ступцу, 8 ред. одоздо: *пушкар* мјесто *трикар*; 12. стр., I. ступац, 3. ред одозго: ваља *густујех* мјесто *чустујех*; и у истом ступцу 21. ред одозго: *врло* мјесто *врко*; 9. ред одоздо: *обичаји* мјесто *обичају*.

„БОРА“ ИЗЛАЗИ ЈЕДАН ПУТ У МЈЕСЕЦУ И ТО НА СВРШЕТКУ СВАКОГ МЈЕСЕЦА. ИЗНОСИ 4—5 ТАБАКА А ЦИЈЕНА ЈОЈ ЈЕ ЗА СВЕ ЗЕМЉЕ: НА ЧИТАВУ ГОДИНУ ФОР. 4.— НА ПО ГОДИНЕ ФОР. 2.— ЗА ТАКЕ НА ЧИТАВУ ГОДИНУ САМО ФОР. 3.— ПРЕТПЛАТУ, КАО И СВЕ ДРУГО ШТО СПАДА У АДМИНИСТРАЦИЈУ, ПРИМА ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА ПАХЕР И КИСИЋА. РУКОПИСИ ШАЉУ СЕ УРЕДНИШТВУ.

Огласи се рачунају од петит-ретка у једном ступцу и то: за једно оглашавање по 8 новч., за 3 оглашавања по 6 новч., а за више од 3 пута, као и за огласе на читавој страни, знатно јефтиније, по погодби. За сваки пут оглашавања урачунава се 30 новч. билеговине.